

Çok Partili Hayata Geçişte Türk Milliyetçiliğinin Farklı Yorumları: Halkevleri ve Türk Ocakları

Different Interpretations of Turkish Nationalism in the Transition to Multi-Party Life: People's Houses and Turkish Hearths

ÖZ

Çok uluslu Osmanlı İmparatorluğu'ndan ulus devlet şeklindeki Türkiye Cumhuriyeti'ne geçişte Türkiye'deki temel ideoloji Türk milliyetçiliği olmuştur. Türk milliyetçiliği fikrini teşkilatlı bir yapıda temsil eden 1912'de kurulup 1931 yılına kadar faaliyetlerini sürdüren Türk Ocaklarıdır. Ocaklar 1930'lara kadar CHP iktidarıyla uyumlu bir şekilde çalışsa da 1930 yılında çok partili hayata geçiş denemesinde yaşanan siyasi gelişmelerin etkisiyle kapatılmıştır. Türk Ocağı'nın bıraktığı boşluk CHP'ye doğrudan bağlı ve yeni dönemin ideolojisini topluma benimsetmek amacıyla kurulan Halkevleriyle doldurulmaya çalışılmıştır. Türk Ocağı'nın yerine Halkevlerinin kurulması her iki kuruluşun birbirinin devamı şeklinde görülmesine neden olmuştur. 1945 sonrasında Türkiye'de çok partili siyasi hayat başlayınca Halkevlerinin yapısal konumunun yanı sıra fikri yönü de tartışılmaya başlanmıştır. Böylece Türk Ocakları Halkevlerinin milliyetçilik anlayışından farklı bir milliyetçilik anlayışı iddiasıyla yeniden faaliyete geçirilmiştir. Soğuk Savaş döneminin iki kutuplu dünyasında din, maneviyat ve mukaddesat hem zararlı fikirleri önlemek hem de milli bütünlüğü sağlamak için Türk Ocağı'nın benimsediği milliyetçiliğe eklenmiştir. Bu çalışma çok partili siyasi yaşama geçiş sürecinde Türk milliyetçiliğinin iki farklı formunu Halkevleri ve Türk Ocakları üzerine odaklanarak anlamayı amaçlamaktadır.

Anahtar Kelimeler: Türk Ocakları, Halkevleri, Türk Milliyetçiliği, Hamdullah Suphi Tanrıöver

ABSTRACT

Turkish nationalism is the main ideology in the transition process from the multinational Ottoman Empire to the nation-state Republic of Turkey. Turkish Hearths, founded in 1912 and closed in 1931, is an organization that shaped the idea of Turkish nationalism. Turkish Hearths operated in harmony with the CHP government until the 1930s but were closed in 1931 due to the political developments experienced in the attempt to transition to multi-party life in 1930. The gap created after the closure of the Turkish Hearths tried to be filled with People's Houses directly affiliated with the CHP and established to impose the ideology of the new era on the society. The establishment of People's Houses after the Turkish Hearths caused the two organizations to be seen as the continuation of each other. After the transition to multi-party political life in Turkey in 1945, the structure and thoughts of the People's Houses began to be questioned. Thus, in 1949, Turkish Hearths reactivated with the claim of a different understanding of nationalism than the understanding of Turkish nationalism of the People's Houses. In the bipolar world of the Cold War period, religion, spirituality, and sacredness were integrated into the nationalism adopted by the Turkish Hearths to prevent harmful ideas and ensure national unity. This study aims to understand two different forms of Turkish nationalism in the transition to multi-party political life by focusing on People's Houses and Turkish Hearths

Keywords: Turkish Hearths, People's Houses, Turkish Nationalism, Hamdullah Suphi Tanrıöver

Yunus Emre AKBULUT

Mimar Sinan Güzel Sanatlar
Üniversitesi, İstanbul, Türkiye

Geliş Tarihi/Received 15.05.2024
Kabul Tarihi/Accepted 04.06.2024
Yayın Tarihi/Publication Date 15.06.2024

SorumluYazar/Corresponding
Yunus Emre Akbulut
yunustarih@hotmail.com

Cite this article: Akbulut, Y.E. (2024).
Different Interpretations of Turkish
Nationalism in the Transition to Multi-
Party Life: People's Houses and Turkish
Hearths. *Journal of Atatürk*, 13(1), 21-34.

Atıf: Akbulut, Y.E. (2024). Çok Partili
Hayata Geçişte Türk Milliyetçiliğinin
Farklı Yorumları: Halkevleri ve Türk
Ocakları. *Atatürk Dergisi*, 13(1), 21-34.

Content of this journal is licensed under a
Creative Commons Attribution-Noncommercial
4.0 International License.

Giriş

Osmanlı son dönemi ve Cumhuriyetin erken döneminde Türk Ocağı ve Türk milliyetçiliği birlikte anılan kavramlar olmuştur. Türk Ocağı Türkler arasında milli bilinç oluşturmak amacıyla 1911 yılında 190 tıbbiyelinin dönemin Türk aydınlarını teşvik etmesi sonucunda 25 Mart 1912'de remen kurulmuştur (Sarinay, 1994, s. 123-124). Ocak kurulduğu ilk yıl içerisinde birtakım sarsıntılar yaşasa da 1913 yılında Hamdullah Suphi Bey'in başkan seçimiyle birlikte kendini toparlamış, ekonomik sorunlar aşarak aktif faaliyet dönemine geçilmiştir. Böylece Türk Ocağı bir kültür merkezi haline gelmiş, konferanslar, temsiller, toplantılar düzenlenerek milli şuur canlandırılmaya çalışılmıştır (Tevetoğlu, 1987, s. 112; Sarinay, 1994, s. 131). Birinci Dünya Savaşı sırasında ocaklar cephedeki subaylar için motivasyon kaynağı olmuştur. Savaştan sonra işgaller başladığında ise Türk Ocakları işgal edilen yerlerde işgal kuvvetlerinin öncelikli görerek kapattığı kuruluşlardandır. İstanbul'un işgaliyle birlikte protesto mitinglerini organize eden Türk Ocakları da kapatılmıştır. Bundan sonra ocaklı aydınlar Anadolu'ya geçerek Milli Mücadele'ye devam etmiştir (Akçuraoğlu, 2009, s. 477). Özellikle milli devletin kurulup, toplumun vatandaşlık bilinci kazanmasında Türk Ocağı ve ocaklı aydınlar önemli vazifeler görmüştür. Milli Mücadele başarıyla sonuçlanıp ulus devlet şeklindeki Türkiye Cumhuriyeti kurulduktan sonra yeni dönemde Türk Ocakları kendine iki görev belirlemiştir. Birincisi manevi Türk vatanını koruyarak Türkiye'de Türk kültürünü hakim kılmak, ikincisi Türkiye'yi modern devlet, Türk milletini modern millet haline getirecek inkılapların bekçiliğini yapmaktır (Sarinay, 1994, s. 271). 1930'lara kadar Türk Ocağı ve hükümetler tam bir uyum içerisinde çalışmıştır. Ancak dünyada yaşanan ekonomik bunalımın sadece ekonomide kalmayarak siyasi ve sosyal hayata tesir etmesi Türkiye'yi de etkilemiş, çok partili yaşama geçmeyi deneyen genç cumhuriyeti daha sıkı tedbirler alamaya itmiştir. Tek parti sisteminin uygulandığı Türkiye'de 1929 ekonomik buhranının ardından çok partili hayata geçmek için Serbest Fırka deneyimi yaşanmış ve başarısızlıkla sonuçlanmıştır (Goloğlu, 2009, s. 6). 1930'ların başında devletçilik benimsenirken meselenin sadece ekonomik olmadığı, ekonomiyi aştığı görülmektedir. Yeni ekonomi politikasına eşlik edecek yeni bir siyasal formül gerekmektedir (Erdem, 2007, s. 212). Aslında Tek parti yönetimine geçileceğinin en açık işareti ve gerekçesi Mustafa Kemal Paşa'nın 25 Mart 1931 tarihinde verdiği demeçtedir. Bu demeçte ortak amaç için toplumsal güçlerin tamamının birleştirilmesi gerektiğini ifade edilmektedir. Mustafa Kemal Paşa'nın demecinden sonra gazetelerde de bu yönde yazılar yayımlanmaya başlamıştır ve kamuoyu hazırlanmıştır. Diğer taraftardan 1930'lu yılların daha ilk yarısında yürürlüğe giren bazı kanunlar dikkat çekmektedir. Mesela 1931 tarihli Matbuat Kanunu ile gazete kapatma yetkisinin Bakanlar Kuruluna verilmesi, 1932'de Meclis'e getirilen ve 1934'te kabul edilen Polis Vazifesi ve Salahiyetleri Kanunu, yine aynı yıl Meclis'e getirilen İş Kanunu, 1933'te Üniversite özerkliğine son verilmesi rejimin sertleştiğini gösteren kanunlardan bazılarıdır (Timur, 1993, s. 149-150). CHP'nin 1931 yılındaki 3. Kurultayında sosyal, ekonomik ve kültürel alandaki faaliyetlerin tek elden yürütülmesine karar verilmesi de aynı amaca hizmet etmektedir. Kültürel faaliyetlerin

devlet eliyle yürütülmesi ve tek bir noktaya toplanması diğer dernekler gibi Türk Ocaklarının da ortadan kaldırılması ve yerini Halkevlerinin alması şeklinde kendini göstermiştir (Maksudyan, 2006, s. 42).

CHP'nin Türk Ocaklarını kendine bağlayarak faaliyetlerini yönlendirme girişimi 1927 yılına dayanmaktadır. Türk Ocakları Genel Başkanı Hamdullah Suphi Tanrıöver CHP'nin 1927 tarihli Kurultay'ında ciddi itirazlar getirirse de yeni Parti Tüzüğü'nün 40. maddesi uyarınca Türk Ocaklarının CHP'ye bağlanması kararını engelleyememiştir. Tunçay'a göre Mustafa Kemal Paşa, Türk Ocağını bir çeşit muhalefet merkezi olarak gördüğünden geleneksel taktiğini devreye sokarak Ocağı bölmüş, bir kısmını doğrudan kendine bağlarken bir kısmını da etkisiz hale getirmeyi hedeflemiştir (Tunçay, 1981, s. 296). Bir süre CHP'ye bağlı bir şekilde faaliyetlerini yürüten Türk Ocağı'nın bazı şubeleri Serbest Fırka'nın da katıldığı 1930 yerel seçimlerinde CHP karşısında yer alınca Türk Ocaklarının CHP'ye devredilmesi konusu gündeme gelmiştir. Bu ortamda önce ocaklılar her bölgede bu konuyu kendi aralarında görüşmüş ve ocakların kapatılmasını kabul etmemişlerdir. Önde gelen ocaklıların ikna edilmesi Türk Ocağı Olağanüstü Kongresi'nden önce Çankaya'da Mustafa Kemal Paşa'nın huzurunda yapılan bir toplantı ile sağlanmıştır (Bozkurt, 2019, s. 42). Daha sonra 10 Nisan 1931 tarihinde olağanüstü kurultay toplanmış, CHP milletvekilleri kendi bölgelerinden Türk Ocağı murahhası olduklarına dair belgeler almışlardır. Ocaklardan hemen hiç kimse kurultaya murahhas göndermemiştir. Kurultayda Mustafa Fevzi Bey hukuki bir karar hazırlamış, Ocak kendi kendini fesih edip malvarlığını CHP'ye bırakmıştır (Baydar, 1968, s. 77; Üstel, 2004, s. 381-384).

Türk Ocaklarının kapatılmasının nedenleri noktasında birçok gerekçe ileri sürülebilmektedir. Türk Ocağı'nın siyasete karışması, milliyetçilik anlayışının iktidarla uyuşmaması, bir güç öbeği haline gelmesi, CHP örgütleri yetersizken Ocakların Türkiye'nin her yerinde şubeler açıp yetişmiş kadrolar ortaya çıkarabilmesi, Rusya'nın Türk Ocağı'nın Rusya'da yaşayan Türklere ilgi göstermesi dolayısıyla Ankara'ya baskı yapması gibi nedenler sıralanmaktadır (Baydar, 1968, s. 71-78). Ancak 1931 yılındaki CHP 3. Kurultayında maddi ve manevi varlıkların benimsenilmesi kararının alınması, 1930 sonrası çıkarılan rejimi sertleştirilecek kanunlar ve halkçılıkla milliyetçiliğin neredeyse aynı anlamda kullanılması da eklenmelidir. Yani halkçılık, imtiyazsız, sınıfsız kaynaşmış bir kütle olarak tanımlanmakta, milletle aynı anlamda kullanılmaktadır. Bu anlayışa göre sınıf ayrımı olmadan toplumu ve meslek erbabını sadece CHP temsil etmektedir (Erdem, 2007, s. 216-217). Son olarak Türk Ocağı'yla aynı dönemde Türk Matbuat Cemiyeti, Türk İhtiyat Zabıtları Cemiyeti, Türk Kadınlar Birliği, Mason Derneği gibi örgütler de kapatılmıştır (Tunçay, 1981, s. 297). Hatta 1935 tarihinde CHP'nin taşra teşkilatlarına gönderilen tebligatta yer alan "... Halkevi olan yerlerde ayrıca gençler birliği yapmak teşebbüsünde olanlar ikaz edilerek ayrı birlik yapmaktan vazgeçirilmeli bunlar Halkevine girerek orada çalışmağa teşvik olunmalıdır..." (Türkoğlu, 1996, s. 9) ifadesi sadece ulusal örgütlere değil aynı zamanda yerel örgütlere de müsaade edilmeyeceğinin göstergesidir. Tüm bu gelişmeler birleştirildiğinde meselenin sadece Türk Ocağı olmadığı, devletleşmenin her alanı içine alacak şekilde uygulandığı, gençlik

veya sivil toplum kuruluşlarının CHP güdümünde olduğu; doğrudan kontrol edilemeyecek bir örgütün faaliyetlerine izin verilmeyeceği görülmektedir.

Türk Ocağı'ndan Halkevine Geçiş ve Milliyetçiliğin Temsili Sorunu

Sivil toplum kuruluşları ve derneklerin kendilerini feshederek CHP'ye bağlandığı dönemde Halkevleri, CHP Genel Sekreterliği tarafından parti örgütüne gönderilen 12 Ocak 1932 tarih ve 7 numaralı talimatnameye istinaden 19 Şubat 1932'de kurulmuştur. Halkevleri kapatıldıkları 1951'e kadar talimatnamelerle yönetilmiştir. Bu bakımdan Halkevlerinin yasal kimliği belirsizlik göstermektedir. Herhangi bir özel kanunla kurulmadığı gibi dönemin Kızılay, Türk Hava Kurumu ya da Çocuk Esirgeme Kurumu gibi sosyal derneklerine de benzemektedir. Hukuki açıdan Halkevleri bir kimliğe sahip olmadıklarından ödenek ya da bağış toplayamamış, bu tür yardımlar CHP kanalı ile sağlanmıştır. Halkevleri taşınmazları da CHP adına tapuludur. Zaten Halkevlerinin amacı, Kemalist devrimleri halka benimsetmek, halkı Kemalist fikirler etrafında bir kütle haline getirmektir. Bir nevi yetişkin eğitim kurumudur (Özacun, 1996, s. 87-89). Aslında Halkevleri gibi kuruluşlar sadece Türkiye'ye özgü değildir. Bu tür kuruluşların otoriter devletlerden demokratik devletlere kadar birçok devlette eşine rastlanmaktadır. Yine bu tür kuruluşlar vatandaşın sadece belli bir ideoloji etrafında politize edilmesiyle yetinmeyip aynı zamanda iş hayatından arta kalan zamanlarını değerlendirme, yeni beceriler elde edebilmeyi de sağlamaktadır. Bu açıdan Halkevlerinin dönemin ihtiyaçlarına cevap veren kurumlar olarak görülmesi yerinde bir görüş olacaktır (Yeşilkaya, 2009, s. 113-114).

Yeni Türkiye'nin ideolojisi başka bir değişle Kemalizmin yerleşmesi için Halkevlerinin kültürel ve siyasal olmak üzere iki amacı vardır. Kültürel amacı, folklor ve otantik Türk yaşam tarzına dayanan bir kültür yaratmayı amaçlar. Başka bir ifade ile etnik Türk kültürünün bozulmamış olduğuna inanılan köylerde sosyolojik ve folklorik araştırmalar yapmaktır. Halkevlerinin amacı bu orijinal kültürü keşfedip, halk masallarını, şiirleri, halk hikayelerini toplayarak bilimsel süzgeçten geçirip ülkenin kullanımına sunmaktır. Siyasi amacı ise özellikle kırsal kesimde, mümkün olduğu kadar çok insanı "*yeni dinlerinin Türk milliyetçiliği, modern siyasal kimliklerinin de cumhuriyetçilik olduğuna ikna etme*"¹ (Karpaz, 2011, s. 333). Ülkenin ayakta kalabilmesi modernleşme ile paralel görüldüğü için bu ilkelerin toplum tarafından sindirilmesi gerekmektedir. Bu yüzden Halkevleri mümkün olduğu kadar çok insana ulaşmalı, ülkenin ayakta kalacağı ilkeleri topluma aşılmalı, aynı zamanda sosyoloji ve folklor yardımı ile köylerdeki kaynaklara dayanarak yeni kültür inşa edildikten sonra "rafine" edilerek topluma, özellikle de daha kültürlü çevrelere sunulup kabul edilmesi sağlanmalıydı. Bunu yapmak için ise Halkevleri üç ana noktaya odaklanmaktadır: dergi ve kitap yayını yapmak, kütüphaneler kurmak ve konferanslar düzenlemektir (Karpaz, 2011, s. 333-334).

Sıklıkla Türk Ocağı-Halkevi devamlılığında bahsedilse de Türk Ocaklarıyla Halkevlerinin ayrıştığı temel noktalardan biri kuruluşların yapısıdır. Türk Ocağı bağımsız bir yapıdayken Halkevleri doğrudan CHP'ye bağlıdır. CHP örgütü altında faaliyet göstermektedir. "*Her ne kadar bu kurumlar için Halkevi dergilerinde sürekli olarak 'siyaset yoktur; yapılmamaktadır' denilse de kastedilen siyaset, C.H.P'nin dışında kalan siyasettir*". Zira Halkevi yöneticileri CHP'li olmak zorundadır. Bazı halkevi dergilerinin CHP matbaalarında basılmasının yanı sıra bazı Halkevi merkezleri de CHP ile aynı binada yer almaktadır. Keza Halkevi başkanlığının milletvekilliği için bir basamak olarak görülmesinden de söz edilebilir. CHP'nin hem il ve ilçe kongrelerinden hem de büyük kurultaylarından Halkevleri dergileri detaylı bilgiler aktarmaktadır (Okay, 2019, s. 9). Halkevlerinin başkanları, bağlı buldukları il veya ilçe parti yönetim kurulu üyeleri arasından seçilmektedir. Halkevi yönetim kurulları yılda iki kez parti Genel Sekreterliğine Halkevlerinin çalışmaları hakkında rapor göndermektedir (Yeşilkaya, 2009, s. 113).

Türk Ocaklarıyla Halkevlerinin ayrıldığı diğer konu ise Türklük meselesidir. Aslında Halkevleri dergilerinde Türklük kavramı sıklıkla kullanılmaktadır ve Türklüğe övgüler yapılmaktadır. Mesela Türkün korkusuz olduğu, Türkle uğraşılmayacağı, Türk'ün istediğini yapacağı, dünyayı Türk'ün şekillendirdiği, Türk'ün her zaman iyiyi, doğruyu yaptığını anlatan hamasi söylemler görülmektedir (Okay, 2019, s. 51-52). Ancak Türk kavramına yüklenen anlam dikkate alındığında anlayış farkı belirginleşmektedir. Türk Ocağı Türklüğü siyasi sınırlarla belirlememekte, Türklüğü bütün olarak düşünmektedir. Oysa Halkevleri CHP'nin yaklaşımını benimseyerek "*tüm değerlerini Anadolu'da arayan ve Anadolu Türklüğünü savunan*" bir anlayıştadır (Özacun, 1996, s. 91). Halkevlerinin Türk'ü nasıl anladığı bağlamında Halkevleri dergilerinin beslendiği kaynaklar ve işbirliği içinde olduğu kuruluşlar göz önünde bulundurulmalıdır. Özellikle 1933 yılı Şubat ayında çıkmaya başlayan ve Ankara Halkevi Dergisi olması nedeniyle taşra Halkevlerinin takip edecekleri yolu belirleyen Ülkü dergisinin ilk sayılarında yakın tarihli ve hala sıcak bir konu olması münasebetiyle Türk Tarih ve Türk Dil tezlerine önemli yer ayrılmış, gerek Türk Tarih Kongresi gerekse Türk Dil Kongresi'nde sunulan tebliğlerin özetleri mahiyetinde makaleler yayınlanmıştır (Oral, 2016, s. 141). Türk Dili Tetkik Cemiyeti (TDTC) ve Türk Tarihini Tetkik Cemiyeti (TTTC) ile Halkevleri arasında bir dayanışma söz konusudur. Özellikle TDTC Tüzüğü'nün 12. Maddesinde, TDTC'nin her ilde merkez heyeti olduğunu ancak Halkevlerinin buldukları illerde dil, tarih ve edebiyat şubelerinin bu işleri yürüteceği yazmaktadır. Türk Tarihi Tetkik Cemiyeti Tüzüğü'nde ise böyle bir madde yoktur. Çünkü TTTC daha önce kurulmuştur. Ancak TTTC Nizamnamesinin dördüncü maddesinde cemiyetin amaçları sayılırken, cemiyetin fikirlerini her türlü vasıtayı kullanarak neşre çalışmak üzerinden bir bağlantı kurulmuştur. Yani her iki cemiyetin ürettiği fikirler Halkevleri vasıtasıyla topluma aktarılmaya çalışılmıştır. TDTC ve TTTC ile Halkevleri arasındaki

¹ Milliyetçiliğin bir din olarak benimsetilmesine dair yaklaşımlar ve milli din konusundaki tartışmalar için: Karakuş, G. (2021), Cumhuriyet'in politik-teolojisi: Türkiye'de kurucu

ideolojinin sivil din ihdası, Cedit Neşriyat, s. 245-248; Onur, A. (2022), Türk'e tapmak: Seküler din ve iki savaş arası Kemalizm, İletişim Yayınları, s. 97-109.

ilişkiyi ortaya koymak bağlamında CHP'nin Halkevlerinden sorumlu ismi Necip Ali Küçüka'nın Türk toplumunun manevi gıdasının Dil ve Tarih Tezleri olduğunu söylemesi, bu tezleri Halkevlerinin varlık nedeni olarak görmesi de dikkat çekicidir (Oral, 2016, s. 91-92). Bu nedenle Halkevlerinin Türklük anlayışını Dil ve Tarih tezlerinin savunduğu kapsamda düşünmek gerekmektedir.

Türk Ocaklarıyla Halkevlerinin faaliyet türlerinin birbirine benzemesi Halkevlerinin Türk Ocaklarının yerine açıldığı fikrine neden olmaktadır. Reşat Nuri Güntekin'in memurların Anadolu'ya tayinleri metaforu üzerinden kırsalla merkezin birbirine yaklaştırılması, memurların taşraya konfor ve diğer eksiklikler yüzünden gitmezken ülkücü olunca görev süresini doldurmak için değil yaşam zevkini de taşraya götüreceğini vurgular. Zaten kamu yatırımları, okullar kırsalı merkeze yaklaştırmaya çalışmaktadır. Ancak bu konuda en büyük vazifeyi Halkevleri görmektedir. Özellikle taşrada günlük işler bittiğinde çeşitli olumsuz davranışlar ve alışkanlıklar yerine Halkevlerinde kültürel faaliyetler bulunarak vatandaş aydınlanmakta ve gelişmektedir. Taşrayı merkeze asıl yaklaştıran Halkevleridir (Güntekin, 1945, s. 2). Bu noktada Güntekin'in vurguladığı özellik 1931 yılından önce Türk Ocakları'nın yürüttüğü faaliyetlerle Halkevlerinin mevcut faaliyetlerinin aynı yöntemlerle olduğunu göstermesi bakımından önemlidir. Fakat asıl sorun bir siyasi partiye bağlı çalışmak ve milliyetçilik anlayışındaki ayrımdır. Ocak siyasetten bağımsız ve Türklüğe hizmeti amaçlarken Halkevleri CHP bünyesinde inkılabın ideolojisini yerleştirmeye çalışmaktadır. Türk Ocağı'nın tamamen partinin kontrolüne girmemesi ve partinin de kontrol sağlayamayacağına inanması Ocak'ın kendini feshetmesiyle sonuçlanmıştır (Akder, 1960, ss. 4-5)

Halkevlerine Yönelen Eleştiriler

1945 yılında çok partili siyasi hayata geçişle birlikte Halkevlerinin ve Halkevi dergilerinin tutumunda bazı değişiklikler yaşanmaya başlamıştır. Halkevlerinin gelirleri ve Halkevlerine devam eden insan sayısında azalma değişimde etkili olan sebeplerdendir. Halkevlerine yardım yapan kimi eşraf yeni oluşumlar içerisinde yer almaya başlaması, bazı belediyelerin ise DP'nin eline geçmesi yardımları kesmiştir. Bu ve benzeri sebeplerden Halkevleri birçok yerde faaliyet yürütemez duruma gelmiştir (Çeçen, 1990, ss. 235-236). 1946 öncesinde Halkevi dergilerinde görülen rejim ve partiye övgü metinleri ciddi şekilde seyrekleşmiştir. Sloganlar da 1939'dan sonra seyrekleşmiş, 1945'ten sonra ise neredeyse görülmez olmuştur (Okay, 2019, s. 13). Halkevi dergileri tek parti döneminde inkılâbın sürekli yaşandığını, emsalsiz olduğunu, muhteşemliğini söz konusu ederken çok partili döneme geçtikten sonra durum değişmiştir. 1945 sonrası yayımlanan Halkevi dergilerinde birtakım itirazlar, yetersizlikler, hedeflere ulaşılmaktan ne kadar uzak kaldığı dile getirilmektedir. Özellikle köylerin hala berbat durumda bulunması, okur-yazar oranının hala çok düşük olması, laiklik konusunda gevşemelerin yaşanmaya başlaması ilk göze çarpan hususlardır (Okay, 2019, s.43-44). 1947 yılından itibaren ise Halkevleri Teşkilat ve İdare Yönetmeliklerinde özellikle ekonomik kısımlarda birtakım değişiklik yapıldığı dikkat çekmektedir. Gelir kaynaklarının artırılması adına halkevlerine ait salonların

çalışmaları aksatmayacak şekilde kiraya verilmesine karar verilmiştir. Bundan önce gelir kaynakları genel olarak özel idareler, belediyeler, kuruluş ve şahıslar tarafında yapılan yardım ve bağışlar, sosyal yardım kolunun yaptığı etkinlikler ve dergilerden elde edilen gelirlerdir. Önceden sadece sosyal yardım kolu paralı balo ve müsamereler düzenlerken bundan sonra bütün kollara düzenleme imkanı verilmiştir. Yine halkevleri yönetim kurulu tarafından kursların paralı olmasına karar verilebilecektir. Sadece "Türkçe okuyup yazma kurslarının her yerde parasız olması" ve "öteki kurslara devam edenlerden fakir olanlarından hiçbir ücret alınmaması" şartı koşulmaktadır. Yine halkevleri başkanlarının parti il yönetim kurulu başkanlarına iletmek zorunda olduğu bütçe, çalışma programı, kesin hesap ve çalışma raporuyla halkevlerindeki ekonomik durum kontrol altına alınmaya çalışılmaktadır (Halkevleri Yönetmeliklerindeki Son Değişiklikler Hakkında, 1947, ss. 47-48).

Çok partili hayata geçtikten sonra Halkevlerinin millete ait olması gerekirken CHP'nin kontrolünde olması muhalefet tarafından eleştirilmeye başlanmıştır. Özellikle muhalefetin Halkevlerine ait salonlarda yapmak istediği toplantıların uygun bulunmaması ancak CHP faaliyetlerinde bu salonların kullanılması eleştiren yüksek sesle dile getirilmesine neden olmuştur. Mesela 1947 yılında CHP 7. Kurultayı Ankara Halkevi binasında toplanmış, ancak bir yıl önce DP buna benzer bir toplantı için aynı salonu talep ettiğinde Halkevinin siyaset dışında kalması adına bu salon DP'ye verilmemiştir (Uzun, 2012, s. 111). Halkevlerinin durumuna ilişkin tartışmalar CHP'nin 7. Büyük Kurultayı'nda da gündem maddelerinden biridir. 7. Büyük Kurultay önceki kurultaylardan daha heyecanlı olmuştur. Bu kurultay CHP'nin kendini yeni döneme adapte etmesi bağlamında önemli beklentilerin ifade edildiği bir kurultaydır. Öte yandan bir muhalefet partisi olması ve sert bir muhalefet politikası benimsemesi CHP'li delegelerin kendilerini baskı altında hissetmelerine neden olmuş, Kurultay sürecinde ciddi tartışma ve eleştiriler ortaya çıkmıştır (Uzun, 2012, s. 115).

Cumhurbaşkanı ve CHP Genel Başkanı İsmet İnönü 7. Kurultayı açış konuşmasında Halkevlerinden bahsederek bu kurumların diğer partiler tarafından benimsenmesini ve ortak kullanımını gerekli gördüğünü dile getirmiştir. İnönü, DP lideri Bayar'dan da Kurultay öncesinde bu konuda bir proje sunmalarını istemiş; ancak bir cevap alamamıştır. Halkevlerinin kurulması ve faaliyetlerini yürütmesine devlet yardım ettiği gibi CHP de yardım etmiş hatta "hem maddi varını, yoğunu, hem de hizmetini ve emeğini harcamıştır". Halkevlerinin kullanımı da CHP'dedir; fakat artık tek parti dönemi olmadığından diğer partilere oy veren vatandaşları da bu kuruluşlara devam etmeye ikna etmek gerekmektedir. İnönü Halkevleri sorununun çözümü adına iki öneri sunmaktadır:

"1) Kültür müessesesi olarak çalışmak esastır. Bu çalışmada her partinin mensubu, bütün kabiliyetini emniyetle kullanabilmeli, yani idareye makul surette iştirak imkânı olmalı.

2) Siyasi partiler muayyen zamanlarda toplantılar için istifade edebilmeli" (CHP Yedinci Büyük Kurultayı, 1948, ss. 20-21).

İnönü'ye göre bu konularda anlaşma sağlarsa ilişkiler zaman içerisinde kendiliğinden düzelecektir. Cumhurbaşkanı İnönü'nün CHP 7. Kurultayı'nı açış nutkunda Halkevlerinin yeni durumu

hakkındaki görüşleri basın tarafından makul bulunmuş ve bu kuruluşları halka mal etme çabası olarak görülmüştür (Uzun, 2012, s. 92). Şevket Rado'ya göre Halkevlerinin kurulmasında CHP'nin yardımları ve çabaları elbette inkar edilemez. Fakat bu kuruluşlar aynı zamanda devletin ve milletin kuruluşlarıdır. Çok partili döneme geçildiği bir ortamda sadece CHP yönetiminde olması bu kültür kuruluşlarından bazı insanların uzaklaşmasına neden olacaktır. İnönü'nün işaret ettiği bu hususlara kurultay üyeleri de katılırsa çalışmaları aksamış durumda olan Halkevleri için yeni bir dönem başlayacaktır (Rado, 1947, s. 2). Hatta bazı gazetelerde Halkevlerinin CHP'den ayrıldığına dair haberler çıkmıştır (Son Posta, 28 Kasım 1947, s. 1). Kurultay'da İstanbul delegesi Fahrettin Kerim Gökay tarafından 25 üyeden oluşan bir Halkevi komisyonu kurulmuş (CHP Yedinci Büyük Kurultayı, 1948, s. 25) ve Halkevlerinin günün koşullarına uygun bir şekilde yeniden yapılandırılması adına bir rapor hazırlanmıştır. Raporda mutabık kalınan konular şu şekildedir: Parti Halkevlerini yönetmeye devam etmelidir. Halkevlerinin çok partili hayata da uygun olarak yine her vatandaşın faydalanmasına, başka partililerin Halkevleri salonlarında kültürel faaliyette bulunmalarına izin verilmelidir. Fakat bu faaliyetlerin partinin idari ve çalışma esaslarına aykırı olmaması gerekir. Halkevleri, Halkevleri İdare ve Teşkilat talimatnamesinde CHP'ye bağlı bir kurum olarak gösterilmiştir; ancak hükmü şahsiyeti (tüzelkişiliği) yoktur. Halkevlerini, CHP'ye bağlı kalmakla beraber, bir hükmü şahsiyete kavuşturmak gerekmektedir. Komisyon Halkevlerinin cemiyet şeklinde değil de tesis şeklinde hükmü şahsiyete kavuşturulmasını vurgulamaktadır. Zira Cemiyetler Kanunu incelenmiş ve bu Kanunun cemiyet haline getirilecek Halkevinin gelişmesine engel olacağı düşünülmüştür. Hazırlanacak tesis senedinde partinin belirleyeceği idare heyeti oluşturulması ve senedin tescili için parti temsilcisine yetki verilmesi teklif edilmektedir (CHP Yedinci Büyük Kurultayı, 1948, ss. 199-201).

Raporda Halkevlerinin neden cemiyet değil de tesis haline getirilmesi gerektiği tavsiye edildiği sorulduğunda Komisyon sözcüsü İstanbul delegesi Ekrem Özden, cemiyetin cemiyetler kanununa uygun olması, yani bir heyeti umumisinin bulunması ve cemiyeti bu heyetin idare etmesi gerektiğini ifade etmiştir. Bu aynı zamanda CHP'den bağımsız olma anlamına gelecektir ki komisyon bunu istememektedir. Öte yandan Cemiyetler Kanununa uygun bir cemiyete dönüştürüldüğünde Halkevleri herhangi bir şekilde kapanırsa bu cemiyete ait bütün menkul ve gayrimenkuller devlete geçmektedir. Ancak tesis şeklinde kalırsa herhangi bir kapanmada malvarlığı CHP'ye kalacaktır (CHP Yedinci Büyük Kurultayı, 1948, s. 215). Kurultay Genel Kurulu komisyonun rapordaki tavsiyelerini kabul etmiştir. Aynı tavsiyeleri CHP Parti Divanı da kabul etmiştir. Hatta Halkevlerini birer tesis haline getirilmeye de çalışılmıştır. Ancak tesis senedinde Halkevlerinin mal kaynaklarının da belirtilip yazılması gerekmektedir. Halkevlerinin belirtilecek bir mali gelir kaynağı olmadığı için Uran'a göre bu girişim sonuçsuz kalmıştır (Uran, 2008, s. 388). Uran Halkevleri için İnönü'nün "...inkılabımızın geniş halk tabanlarına yayılmasına hizmet eden bu kültür müesseselerinin her iki parti gençliğini de çatısı altında, eşit haklarla, çalıştırmaya yarar bir duruma getirilmesini sağlamak istemişti" (Uran 2008, s. 387) ifadesini aktarmaktadır. Bu söylemden Halkevlerinin bağımsız bir gençlik merkezi olarak değil siyasi partilerin gençlik

örgütü olarak düşünüldüğü ortaya çıkmaktadır. Bu görüşümüzü 1961 Anayasasına göre kurulan Anayasa Mahkemesi'nin 5830 sayılı yasayı iptal etmesine rağmen CHP'nin kendi binaları ile birlikte Halkevleri mallarını da geri alma hakkına kavuşmasına rağmen böyle bir girişimde bulunmaması destelemektedir. Zira CHP'nin Halkevlerini tekrar kurma girişiminde bulunmaması 1954'ten sonra DP ve CHP'nin kendi gençlik örgütlerini kurmasıyla, partiye bağlı bir kültür kurumundan ziyade gençlerin parti içinde tutularak politize edilmesi ve ileri dönük eleman yetiştirilmesi olarak değerlendirilmelidir (Özacun, 1996, s. 95). Yani genel bir gençlik kuruluşu yerine parti gençlik örgütleri partiler açısından daha kullanışlı görülmektedir. İsmail Habib Sevük ise Halkevlerinin kapatılması sürecinde bu tür kültür kuruluşlarının yerine partilerin gençlik örgütü kurmasına eleştirel bakmaktadır. Ona göre asıl önemli olan kuruluşların isimleri değil, parti ve devlet baskısından uzak tutulmasıdır (Sevük, 1950, s. 2).

CHP 7. Kurultayında Hamdullah Suphi Tanrıöver'in Halkevleri hakkındaki fikirleri henüz Türk Ocağı'nın yeniden faaliyete geçirilmesi gündeme gelmemişken dahi dikkat çekmektedir. Tanrıöver Kurultayda milliyetçilik bahsi konuşulurken sözü Türk Ocağına getirmiş ve Türk Ocaklarının yirmi yıllık ömründe Türkler arasında dayanışmayı sağlamak adına cemiyetler kurup dergiler çıkarmasından bahsetmektedir. Halkevlerinin de Türk Ocağı gibi bir millet yuvası olması beklenmektedir. Ancak Tanrıöver, bir kuruma dışardan fikir verilmesinin, müdahale edilmesinin yanlış olduğunu vurgulamaktadır. Ona göre bir kurum içinde bütünleşmeyi sağlayan o kurumun bağımsız çalışabilmesidir. Bu bakımdan "*Halkevlerimizin fevkalâde muhtaç olduğumuz bir müessese olduğuna kat'i kanaatim vardır. Biz, putperest değiliz, isme tapmıyoruz, fikre tapıyoruz. Halkevleri Türk Milletinin ocağı, kaynağı haline getirildiği vakit, en çok muhtaç olduğumuz müesseselerden birini temin ettik, demektir*" söylemiyle esas olanın faaliyet olduğunu, kurum isminin önem taşımadığını vurgulamaktadır (CHP Yedinci Büyük Kurultayı, 1948, ss. 400-401). Tanrıöver, Halkevlerinin bağımsız bir kuruluş haline getirilmesiyle paralel olarak milliyetçiliğin de partiler üstü tutulmasını istemektedir. Bu fikrini Türk Ocağı'nın kurulduğu zamandan İttihat ve Terakki ile Hürriyet ve İtilaf'ın en çok mücadele ettiği yıllardan bir misal vererek açıklamaktadır. Ocağın kapılarını herkese açtığını, böylece her kesimden insanın Türk Ocağı'nda bulunduğunu ve bir süre sonra siyasi yönlerin artık dışarıda bırakılıp Türklük ideali etrafında kenetlenmenin yaşandığını anlatmaktadır. Yine aynı idealler Türk gençliğine verilmelidir. Bunun da Türk gençliğine kendini idare etme fırsatı, gençlerin parti çekişmelerinden uzak olmasını sağlayarak, tarih şuuru verilerek sağlanabileceğini ifade etmektedir (CHP Yedinci Büyük Kurultayı, 1948, s. 402; Ulus, 2 Aralık 1947, s. 5). Yine Tanrıöver Kurultaya Halkevlerinin "*Türk Milliyet Ocağı*" haline getirilmesini teklif etmektedir. Böyle Halkevleri tamamen gençlere teslim edilecektir. Gençler devlet makamlarında idareci olmadan önce bu kuruluşta tecrübe kazanmalıdır. İlerde önemli makamlara gelecek olanlar böylece Halkevlerinde keşfedilmiş olacaklardır (CHP Yedinci Büyük Kurultayı, 1948, s. 404). Uran'ın Cumhurbaşkanı İnönü'nün beklentilerini aktarırken dile getirdiği her iki partili gençlerin aynı çatı altında çalışması için uygun bir ortam haline getirilmesini istediği Halkevleri yapısıyla Tanrıöver'in bağımsız, günlük politikadan uzak ve gençlerin kendilerini

yönettikleri Halkevleri yapısı arasında anlayış farkı olduğu ortadadır.

CHP Yedinci Kurultayı'nda Halkevlerine dair bazı şikayetler de dile getirilmiştir. Behçet Kemal Çağlar parti içi eleştirilerinden birini Halkevleri konusuna yöneltmiştir. Halkevlerinin verimli çalışmadığından, kimsenin Halkevlerinden faydalanmadığından, faaliyet yürütemediğinden, yürütülenlere vatandaşın katılmadığından, doğru düzgün dergi çıkaramadığından, çıkan dergilerden vatandaşın haberi olmadığından, Ülkü'nün dahi düzensizliğinden bahsetmektedir. İnönü'nün açılış konuşmasındaki temennileri desteklediğini söyleyip Kurultay'dan Halkevlerinin durumunun iyileştirilmesini dilemektedir (CHP Yedinci Büyük Kurultayı, 1948, ss. 86-87). Halkevleri Komisyonu raporu üzerine yapılan konuşmalarda Trabzon delegesi Kemal Kefeli aynı zamanda bir Halkevi başkanı olarak Halkevlerinin, hem harcanan emeklere hem de harcanan paralara karşın istenen hizmetleri veremediğini dile getirmiştir. *"Hatta bir Türk Ocağı muvaffakiyetini dahi gösterememiştir"*. Kefeli'ye göre birçok Halkodası sadece isim olarak vardır, açılışı yapılmış, nutuklar çekilmiştir ama verilen rakamın 4'te 1'i ancak faaliyet halindedir. Öte yandan Halkevleri tesis haline gelirse birçok yerde Parti ve Halkevi ortak binada çalıştığından bu binaları ayırmak gerekecektir (CHP Yedinci Büyük Kurultayı, 1948, s. 208). Halkevlerinin durumu özellikle bütçe görüşmeleri sırasında ciddi tartışmalara neden olmaktadır. Mesela 1948 bütçe görüşmeleri sırasında Halkevleri ödeneği konusu üzerinde CHP ve DP anlaşmazlığa düşmüştür. CHP tarafı Halkevlerinin yeni Türkiye için çok önemli kurumlar olduğunu, inkılapların yerleşmesini sağladığını, vatandaşın sosyal ve kültürel bakımdan ihtiyaçlarının karşılandığını ileri sürmektedir. DP tarafı ise işlevinin olumlu ya da olumsuz olmasının bir öneminin bulunmadığını, meselenin Halkevlerinin CHP'ye yani bir siyasi partiye aidiyeti olduğunu dile getirmektedir. Bütçede Halkevlerine ödenek konduğu durumda bu para doğrudan CHP kasasına gidecektir. İtirazlar yüksek sesle dile getirilse de Halkevleri bütçesi CHP'den üç olumsuz oy fiyesiyle tahsisatı almıştır (Yeni gazete 18 Aralık 1947, ss. 1-2). 1949 yılı bütçesinin görüşülmesinde ise DP Afyon Milletvekili Hasan Dinçer Halkevlerine bütçeden yüksek meblağlar verildiğini, bu paranın milletin parası olduğunu, oysa Halkevlerinin sadece CHP'ye hizmet ettiğini söyleyerek Halkevlerinin millete mal edilmesinin zorunlu olduğunu ifade etmiştir. Bu kapsamda Başbakan Hasan Saka'ya da bir sözlü soru önergesi vermiştir (Cumhuriyet 25 Kasım 1948, s. 4). Yine 1949 yılı Maliye Bütçesi görüşmelerinde Tanrıöver'in de konuya müdahil olmasıyla birlikte Halkevleri ve Türk Ocakları kıyaslanarak tartışılmıştır. Halkevinin tarafsız ve bağımsız bir kuruluş olması gerektiğini, hiçbir partiye yakın olmamasının Türk milletini kucaklaması bakımından mühim olduğunu vurgulamıştır. Ayrıca Türk Ocağı'nın yeniden açılacağını, Halkevlerine verilen mallarının geri alınmak istediğini dile getirmiştir. CHP Milletvekili Cevat Dursunoğlu, Tanrıöver'in Halkevleri hiçbir siyasi partiye yakın olmamalı yaklaşımına karşı geçmişte kendinin de Türk Ocaklı olduğunu, Türk Ocağı'nın İttihat ve Terakki ile Ziya Gökalp üzerinden bağlantı kurduğunu ve Harbiye Nazırı Cemal Paşa'nın Türk Ocaklarına yardım ettiğini, bunun da milliyetçi bir hükümetin milliyetçi bir kuruluşu desteklemesi ve doğal bir durum olduğunu ifade etmiştir. Yine

Dursunoğlu CHP iktidarda olsa da iktidardan düşse de ülkeyi kurtaran milliyetçilik prensibine bağlı Halkevlerine sahip çıkacak ve onu geliştirecektir demektedir. CHP milletvekili Yusuf Ziya Ortaç ise CHP'nin Türk Ocakları'nın borcunu da devraldığını ve bunu ödediğini ifade etmiştir. Tanrıöver buna Türk Ocağı'nın malvarlığı yanında borcunun çok küçük bir meblağ olduğu karşılığını vermiştir (Ulus, 26 Şubat 1949, ss. 3-4; Son Posta, 26 Şubat 1949, s. 7)

Halkevlerinin CHP'den ayrılması yönünde kamuoyunun oluşmasından sonra bu ayrılık gerçekleşmediği için birtakım protestolar görülmeye başlamıştır. Buna göre Halkevleri binalarına CHP'ye bağlı farklı kademelerdeki idare heyetlerinin yerleştirilmesi yüzünden DP ve müstakil milletvekilleri Cumhuriyet Bayramında Halkevlerinde yapılan törenlere katılmamıştır. Eminönü Halkevinde yapılacak kutlamalara DP İstanbul İl Başkanı davet edilse de iştirak etmemiştir. Dışardaki binalardan ayrılan CHP teşekkülleri Halkevleri yönetmeliğine aykırı olarak bu binalara yerleşmiştir (Cumhuriyet 1 Kasım 1948, s. 2). Her sene düzenlenen müstakil konferanslar serisini 1948-1949 döneminde Şevket Evliyagil başkanlığında bir komisyon hazırlamış ve yeni dönemde konferans verecek isimleri bulma konusunda birtakım zorluklarla karşılaşmıştır. Öte yandan bazı gazete başyazarları ve profesörler henüz durumu meçhul olan Halkevlerinde siyasi konuşmaların yasaklanmasını olumlu karşılamamıştır. Bu yüzden CHP milletvekillerinden bu iznin nasıl verildiğini sormuşlardır. Diğer partilere mensup kişiler ise bu durum nedeniyle Halkevlerinde konferans vermeyeceklerini açıklamıştır (Cumhuriyet 1 Kasım 1948, s. 2). Yine 16 Nisan 1949'da Halkevleri ve Halkodalarının mevcut durumunu görüşmek, çalışmalarını gözden geçirmek, yeni çalışma yolları aramak üzere Eminönü Halkevinde bir toplantı yapılmış, Eminönü delegesi İhsan Gencer Halkevlerinin idealist özelliklerini kaybettiklerini, peynir gemisinin lafla yürümeyeceğini söyleyerek mevcut durumu eleştirmiştir. Gencer Halkevlerinin vatandaşın ciddi meseleleriyle ilgilenmediğini, hayat pahalılığından, veremin yaygınlığından bahsederek bu tür konulardan kaçınıldığını dile getirmiştir. İstanbul'da Beyazıt Halkodası'nın uzun süredir kilitli olması da eleştirilen konulardan biridir. Önce bu kuruluşların açılmasını ve düzgün işlemesini sonra da zihniyetin değiştirilmesi gerektiğini dile getirmiştir (Cumhuriyet, 17 Nisan 1949, ss. 1, 3).

Halkevlerinin Kapanma Süreci

14 Mayıs 1950 seçimlerinde iktidarın el değiştirmesinden sonra DP yönetimi Halkevleriyle ilgili bazı adımlar atmaya başlamıştır. Mesela 15 Haziran 1950 tarihinde İçişleri Bakanlığı bütün valilik ve belediyelere acele telgraf göndererek yerel yönetimlerin bütçelerinden Halkevleri için ayrılan tahsisatın ikinci bir emre kadar verilmemesini ve o güne kadar ne kadar yardım yapıldıysa İçişleri Bakanlığı'na bildirilmesi iletilmiştir (Milliyet, 16 Haziran 1950, s. 1). DP'nin Halkevlerini denetim altına aldığı bir dönemde CHP 8. Kurultayı'nın 29 Haziran 1950'de Ankara Halkevi'nde toplanması meseleyi iyice hararetlendirmiştir. DP, CHP'nin hala tek parti dönemi alışkanlıklarını devam ettirdiği fikrindedir. CHP'nin hala Halkevlerini kullanma girişimleri 1946'dan beri tartışılan Halkevleri konusunda DP'nin yeni hamleler yapmasının zeminini hazırlamıştır (Toker, 1991, ss. 66-

67). Aralık 1950'de DP ve CHP kendi aralarında görüşerek Halkevlerinin geleceğini tayin etme konusunda mutabık kalmıştır. Aralık ayı içinde iki kez daha görüşülmüş ve Halkevlerinin Atatürk'ün yadigarı birer tesis olarak yaşamalarına karar verilmiştir. Böylece Halkevleri hem işlevlerini koruyacak hem de çok partili hayatın gerekliliklerine göre yeniden düzenlenecektir. Bundan sonra CHP hazırladığı ilk tasarımı 31 Ocak 1951'de DP'ye vermiştir. CHP'nin devredeceği mallar Halkevleri, Türk Ocakları ve Halk Odalarıdır. CHP tasarıya göre bu kuruluşları her türlü politik amaçtan uzak birer tesis haline getirecektir. *"Genel yönetim kurulu şöyle oluşacaktır: TBMM'ndeki her partiden bir yasama dönemi için birer milletvekili, Yargıtay - Danıştay - Sayıştaydan dört yıl için birer, üniversitelerden dört üye, üç barodan birer avukat, öğretmenlerden, yargıçlardan, tarih, dil ve hukuk kurumlarından, basın birliğinden birer üye, halkevleri danışma kurulundan on üye"*. Bu tasarıdan sonra 1951 yazına kadar iki tasarı daha hazırlanmıştır. DP genel yönetim kurulunu genişletmekte ve malların sayısını arttırmaktadır. İki parti arasındaki görüşmeler bir süre devam ettiyse de sonuç alınamamıştır. Bundan sonra DP, CHP'nin malları vermeye yanaşmadığı tezini işlemeye başlamıştır. DP parti gurubunda Halkevleriyle ilgili verilen dört teklifi birleştirerek *"Resmi daire ve müesseselerin siyasi partilere bedelsiz mal devredemeyeceklerine ve bu daire ve müesseselerle münfesi derneklere ait olup siyasi partilere terk edilmiş olan gayrimenkul mallarla bu partiler tarafından genel menfaatler için yaptırılmış olan binaların sahiplerine ve hazineye iadesine dair kanun tasarısı"*nı hazırlamıştır. 8 Ağustos'ta TBMM'de yapılan oylamayla Halkevlerinin kapatılması ve gayrimenkullerin bir ay içerisinde hazineye aktarılması kabul edilmiştir (Toker, 1991, ss. 136-140).

Milliyetçilikte Farklılaşmalar ve Türk Ocağı'nın Yeniden Faaliyete Geçmesi

1945 yılında çok partili siyasi hayata geçiş ve siyasi alanda olduğu gibi fikri alanda yaşanan genişleme milliyetçiliğin de farklı tonlarda ifade edilmeye başlamasını sağlamıştır. 1931 yılında Türk Ocaklarının kapatılmasının ardından Büyükelçi göreviyle Bükreş'e gönderilen eski Türk Ocakları Genel Başkanı Hamdullah Suphi Tanrıöver 8 Aralık 1944 tarihinde merkeze alınarak Türkiye'ye dönmüştür (BCA,30-11-1-0/171-35-17) . 1946 seçimlerinde CHP'den İstanbul milletvekili seçilerek siyasi faaliyetlerine devam etmiştir . Bu dönemde Tanrıöver'in ismi siyasette ön plana çıkmaya başlamıştır. Mesela çok partili hayata geçişle birlikte CHP'de tartışılan konulardan biri Genel Başkan Yardımcısının Başbakanlık görevinden ayrılması ve bu iki makamda farklı isimlerin görev alması yönündedir. Kabinede de değişikliklerin olacağına dair tartışmalar yaşanırken Parti Genel Sekreterliği için Hüseyin Cahit Yalçın ve Hamdullah Suphi Tanrıöver'in isimleri geçmektedir (Akşam, 28 Temmuz 1946, s. 1). CHP'de ikinci adamı temsil eden Genel Sekreterlik makamı için Tanrıöver'in isminin geçmesi dikkat çekicidir. Keza kabinenin istifasından sonra Tanrıöver'in ismi düşük ihtimal olsa da yeni kabineyi kuracaklar arasında zikredilmektedir. Tanrıöver'in Milli Eğitim Bakanlığı'na ya da Halkevleri teşkilatının başına getirilme ihtimalinin ise çok daha yüksek olduğu basında yer almaktadır (Cumhuriyet, 31 Temmuz 1946, s. 1). Tanrıöver ismi etrafında ileri sürülen iddialara rağmen kabinede ya da bürokrasinin önemli

mevkilerinde görev almamıştır. Buna karşın fikirleri ve faaliyetleriyle milliyetçi düşüncenin dönüşümü noktasında önemli bir yer işgal etmiştir.

Cumhuriyetin ilk yıllarında Türk aydını, dini etkilerden uzak bir milliyetçiliğin topluma hem evrensel anlayış kazandıracağını hem de milli kültürü benimseteceğini düşünmektedir. Bundan dolayı geçmişle ilişkisi olan her şeyden alakayı kesmek gerekmektedir (Karpaz, 2010, ss. 329-330). İnkılabın ve ilerlemenin ayrılmaz bir parçası olarak milliyetçilik, laiklik ve cumhuriyetçilik ile birlikte birbirlerini tamamlayan ilkelere. Geçmiş ve din ile bağlantısını kesen bir milliyetçiliğin laik ve materyalist olması doğal bir sonuçtur (Kılıç, 2012, ss. 192-193). Osmanlı son döneminden devralınan pozitivist mirasın cumhuriyetin ilk yıllarında zirveye çıkması göz ardı edilmemelidir. Özellikle dini unsurların milliyetçilik bağlamında törpülenmesinde bilime mutlak inanılan bir ortamda ırk ve kültür ön plana çıkarılmıştır. Pozitivist etkiyle bir bilim hegemonyası kurulmuş, ileri sürülen iddialar eleştirilmeden bilime dayandırılarak doğruluğu kanıtlanmış sayıldığından kabul edilmiştir. Maksudyen burada pozitivist kurnazca cumhuriyet elitleri tarafından kullanıldığını dile getirmektedir (Maksudyen, 2016, ss. 74-76). Öyle ki Tek parti döneminde bir ara dinin yerini milliyetçilikle doldurma umutlarının olduğu görülmektedir. 1926 yılı Ekim ayında Samsun Milletvekili Ruşeni Barkın'ın kaleme aldığı *"Din Yok, Millet Var"* başlıklı 247 sayfalık yazmanın çeşitli sayfalarına Atatürk'ün işaret koyması dikkat çekmektedir. Yine Mehmet İzzet'in *"Millet Nazariyeleri ve Milli Hayat"* isimli kitabında din ile milliyetin bağdaşmadığından, birinin yerine ötekini koymaktan bahsetmektedir (Tunçay, 1981, ss. 219-220). Bu anlayışa yaslanan milliyetçilik tek parti rejiminde savunulmuş ve Halkevleri aracılığıyla da yayılmaya çalışılmıştır. Bu yaklaşıma Türkçüler ilk tepkiyi 1932 yılında toplanan Türk Tarih Kongresi'nde göstermişlerdir. Kongrede Zeki Velidi Togan ve Fuat Köprülü'nün getirdiği itirazlar Türkçüler için bazı yeni yollar açmıştır. Ancak örgüt kurmak veya yayın yapmak mümkün olmamıştır. 1930'ların Türkçü dergilerinin kapatılması dikkat çeken hususlardan birisidir (Ertekin, 2008, ss. 359-360).

Tek parti dönemindeki akılcı, laik ve materyalist milliyetçilik anlayışı küçük bir aydın kesiminin kabul edebileceği bir kimlikte bulunmaktadır. Toplum bu milliyetçilik anlayışının kültürel cephesini benimserken milliyetçiliği din ile eş tutma eğilimi göstermiştir. Ancak tek parti dönemi sona erdiğinde özellikle basın faaliyetlerinin artmasının sonucunda milliyetçilik konusunda iki yaklaşımın olduğu görülmüştür. Bu milliyetçilik türlerinden biri aydınların zikredilen tasavvuru, diğeri ise halkın tasavvurudur ve birbirleriyle çatışır duruma gelmiştir (Karpaz, 2010, s. 332). Öte yandan 1945 sonrasında akılcı ve materyalist bir milliyetçilik anlayışının Soğuk Savaş dönemi boyunca Türkiye için tehlike olarak görülen sola karşı mücadele edemeyeceği fikri önem kazanmaya başlamıştır. Özellikle 1946 sonrasında kurulan sol partiler ve dernekler bu yaklaşıma kanıt olarak gösterilebilir. Bu yüzden 1946 sonrasında yeni bir milliyetçilik anlayışı gündeme gelmeye başlamıştır. Bu fikrin öncüsü de Hamdullah Suphi Tanrıöver olmuştur (Karpaz, 2010, s. 234).

Hamdullah Suphi Tanrıöver ve Mukaddesatçı Milliyetçilik

Tanrıöver, CHP'yi rahatsız edecek nitelikteki muhafazakâr konuşmalarını ilk olarak Aralık 1946'da TBMM'de yapmaya başlamıştır. Özellikle din eğitimi konusunda ileri sürdüğü fikirlerle dikkat çekmiştir (Ayvazoğlu, 2013, ss.144-145). Tanrıöver'in dikkatleri çektiği din eğitimi konusu CHP 7. Kurultayı'nın da önemli gündemlerinden biri olmuştur. Öyle ki CHP delegeleri dinin toplumsal hayattaki rolü ve din öğretimi konusunda, 1947 yılına kadar yapılan uygulamaların aksine bazı istekler ileri sürmüşlerdir (Uzun, 2012, s. 124). Kurultay'da din eğitimi konusunda özellikle Tanrıöver ve Sinan Tekelioğlu ön plana çıkmaktadır. Din eğitiminin ailelerin isteğine bırakılan seçmeli bir ders konumuna getirilmesinin doğru olmadığı, bazı ailelerin din eğitimi verme görevini yerine getirirken bazılarının getirmediği, imam hatip ve ilahiyat eğitiminin eksikliğinden camilerde bilgi ve kültür seviyesi yüksek görevlilerin bulunmadığı ifade edilerek taleplerde bulunulmaktadırlar. Her iki milletvekili de Türkiye'de dini duyguların zayıfladığını ve din hizmetlerinin görülemediğini ileri sürerek savunmalarını yapmaktadır. Tekelioğlu içki, kumar ve ahlaki konularda düzelmenin din sayesinde olacağını ileri sürerken Tanrıöver meseleyi daha farklı bir noktaya, komünizm karşısında dinin bir silah olduğuna getirmektedir (Öymen, 2004, s. 278).

Yine 7. Kurultay'da milliyetçilik tartışmalarında önde gelen isim Tanrıöver olmuştur. Tanrıöver milliyetçiliğin tarihten ve milli mefkûreden bağımsız olamayacağını, aynı zamandan toprağa bağlılık kadar manevi değerlere de dayanması gerektiğini vurgulamıştır. Tanrıöver, o güne kadar süregelen CHP'nin laik ve pozitivist milliyetçilik anlayışının tamamen aksi yönde fikirler beyan etmiştir. Tarihi unutmak ve geçmişin manevi değerlerinden kopmak altı çizilen hususlardır. Manevi yönü eksik bir milliyetçiliğin zararlı akımlarla yani komünizmle mücadele etmesi beklenemez (Kılıç, 2012, ss. 197-198). Tanrıöver'e göre milletlerin dayandığı manevi temellerden birisi milliyettir. Milliyetin kaynağı da tarihtir. Fakat 25 yıldan beri Türk tarihini yapanların türbeleri kapalı durumdadır. Bunun için "*Milliyetçi Kurultay: Türk gençliğinin yetiştirilmesi mevzuubahis olduğu zaman, Türk tarihini yapanların türbelerinin niçin böyle bırakılmış olduğunu bir dakika düşünmek istemez mi?*" sorusunu sormaktadır. Yine Tanrıöver çeşitli misaller vererek türbelerin yani tarihi şahsiyetlerin kabirlerinin açılması gerektiğini, son zamanlarda bu şahsiyetler kadar önemli olmayan kimselerin kabirlerinin tamir ettirildiğini ve heykellerinin dikildiğini, Osmanlı padişahlarının kabirlerinin de yeni dönemde açılması gerektiğini dile getirmektedir (CHP Yedinci Büyük Kurultayı, 1948, ss. 402-403). Fahri Kurtuluş ise milliyetçiliği tam olarak komünizmin karşısına koyup komünizmle mücadele edilmesini dile getirirken milliyetçiliğin güçlendirilmesi gerektiğinin de altını çizmektedir. Kendisinin komünizmle mücadele konusunda bazı tekliflerinin olacağını ifade etmektedir. Yine Kurtuluş partinin bir gazetesi olmadığını, Ulus'taki kadronun tamamen değişmesi gerektiğini ve bu gazetedeki sayfaların milliyetçi gençlere açık olmasına ihtiyaç duyulduğunu söylemektedir (CHP Yedinci Büyük Kurultayı, 1948, ss. 190-191). Aslında komünizmin karşısına manevi yönü güçlü bir milliyetçilik

çıkarma fikri çok partili döneme geçişten sonraki milliyetçilik anlayışının en belirgin özelliklerinden birisi olmuştur. Bu bağlamda Tanrıöver'in hemen tüm konuşmalarında Sovyet Rusya komünizmin yani kötülüğün ana kaynağı olarak yer almıştır. Hatta Tanrıöver bütün konuşmalarını komünizmin fenalığı üzerine kurgulamaktadır (Baydar, 1969, s. 189). Mesela Nisan 1949'da İzmir'de verdiği üç konferansta ağırlıklı olarak komünizmin dünya medeniyetini tehdit etmesinden, dinin insan ve toplum yaşamı için olan öneminden bahsetmiştir. Türkiye'de irticanın tehlikeli bir boyut aldığını söyleyen dinleyicilere ise dinin gerçek din bilgileri elinde parlayacağını, modern dünyada din eğitimi ve dini müesseselere önemli derecede kaynak ayrıldığını dile getirmiştir (Hamdullah Suphi Tanrıöver'in Konferansları, 1949, ss. 14-15).

Komünizm karşısında mukaddesatçı, dini vurgusu yüksek bir milliyetçiliğin belirmesi tam da 1940'ların ikinci yarısına denk gelmektedir. Bu durum Komünizm karşıtlığı keskin bir söyleme sahip ve Anadoluocular tarafından pek tutulmayan Türkçüler ile İslamcıların birbirine yaklaşmasını sağlamıştır. Bu noktada 1947 yılında yayımlanmaya başlayan Serdengeçti dergisi ortak düşman karşısında iki grubu birbirine yaklaştırmıştır. Tanrı Dağı kadar Türk, Hıra Dağı kadar Müslüman sloganı bu dönemin ürünüdür (Ayvazoğlu, 2013, ss. 130-134). Dinin ve tarihin milliyetçiliğin en önemli unsurları olduğunu savunmak da dönemin dikkat çeken özelliklerindedir. Ayrıca din ve tarih üzerinden tek parti dönemine ciddi eleştiriler yapılmaktadır. Mesela Tarık Buğra Türkiye'de yakın zamandaki milliyetçilerin din ve milliyetçilik kavramlarını asla yan yana getirmediğinden şikayet etmektedir. Çünkü onlar Türk milliyetçisi değildir. İnkılapçı diye bilinen bu grup uzun zaman Türk milliyetçiliğini sindirmeyi başarmıştır. Aslında onlar inkılap istismarcıdır. Oysa din, milliyetçiliğin en güçlü unsurlarından biridir (Buğra, 1951, s. 3). İsmail Hami Danişmend ise DP'nin ilk Milli Eğitim Bakanı Tefik İleri'nin Arap harfli Türkçe eserleri Latin harfli Türkçeye çevirme projesini milli Rönesans olarak değerlendirirken harf inkılabını yapıp milleti köksüzleştiren ve kültürden yoksun bırakanların kendine milliyetçi demesinin ne kadar çelişkili bir durum olduğunu vurgulamaktadır. Bir tarafta milliyetçilik anayasaya kadar girmiştir diğer tarafta millet kendinden önceki nesillerin kültürünü sanatını anlayamamaktadır. Danişmend'e göre millet sadece halde olanlar değil geçmişten gelip hale uğrayan ve geleceğe devam eden bir sürekliliktir (Danişmend, 1952, s. 2). Söylemlerin bu yöne kaymasında Tanrıöver'in 1946 yılı sonundan başlayarak hemen her demecinde, konuşmasında konuyu tarih ve mukaddesata getirmesi ve basın aracılığıyla bu yaklaşımın bir kamuoyu oluşturması göz ardı edilmemelidir.

CHP Yedinci Kurultayında milliyetçilik bağlamında söz konusu olan meselelerden birisi de kavramlara ilişkin tanımlamalar ve bu kavramların sınırlarının belirlenmesidir. Özellikle Rize Milletvekili Fahri Kurtuluş'un bu konudaki talepleri dikkat çekmektedir. Kurtuluş, gençliği ana konu yaptığı konuşmasında nesillerin milliyetçi yetişmesini dile getirmektedir. Öte yandan milliyetçiliğin parti eliyle sınırlarının çizilmesini istemektedir. "*Bu itibarla gençliği her şeyden evvel kuvvetli milliyetçi olarak yetiştirmek yine bizim altı okumuzun emrettiği bir vecibedir. Yalnız bir nokta var. Milliyetçilik te nereye kadar bir milliyetçiliktir, nereden nereye kadar bir şövenluktur, nereden nereye kadar*

ırkçılıktır? Bunun parti yolu ile tesbit edilmesi lazımdır". Bu vesileyle sözü ırkçılık-Turancılık davasına getirip *"masum milliyetçi gençlere ırkçılık damgasıyla kan kusturulmuştur; türlü işkenceler yapılmıştır"* demektedir. Aslında işkenceye uğrayan gençler komünizme karşı cephe almaktan başka bir iş yapmamıştır (CHP Yedinci Büyük Kurultayı, 1948, s.190, 396). Gaziantep Milletvekili Cemil Sait Barlas da milliyetçilik konusunda bir kavram karmaşası yaşandığını dile getirmektedir. CHP'nin iktidar partisi olması nedeniyle milliyetin ne olduğunu net olarak ortaya koymasını istemektedir. Zira Barlas'a göre *"Asya'dan gelen ve Küçük Asya'da oturan Millete kendi 'Türk' damgasını basmıştır. Nasıl ki, İngiltere'de bir 'Cermen' ırkını tanımayıp da doğrudan doğruya Anglo-Sakson vasfını koymuşsa Anadoludaki Türklere de 'Türk' vasfı fariki konmuştur"* diyerek Türk kavramının bir ırka değil bir millete karşılık geldiğini vurgulamaktadır. *"Binaenaleyh, Türkiye'de 'Türk' dediğimiz zaman, muayyen bir ırk anlamadığımız için, 'Türk Irkı' dediğimiz zaman da Avrupaî mânada bir ırkçılık anlamıyoruz"*. Bu yüzden yakın zamanda Türkçülük diyen gençlerin yanlış anlaşıldıklarını, Avrupai manada ırkçılık yaptıkları düşünüldüğünü dile getirmiş ve komisyon tarafından Türk ırkı dendiğinde bundan Türk milletin anlaşıldığına dair fikir beyan etmelerini istemiştir (CHP Yedinci Büyük Kurultayı, 1948, ss. 395-396).

Yine Kurultay'da milliyetçilik bağlamında Fahri Kurtuluş'un dış Türkler için söylemleri ilgi çekicidir. Kurtuluş Türkiye dışında kalan Türklerle his birliği halinde Türkiye Hükümetinden onlar için bir çare aranmasını istediklerini ve yine isteyeceklerini dile getirerek, *"Biz, Türkiye haricindeki Türkler ile aynı hissi taşımış olmanın zevki içerisinde olmakla asla ırkçı sayılmayız"* demektedir. Öte yandan tıbbi yöntemlerle, kan gruplarına dayanan ırkçılığın aleyhinde olduğunu, böyle bir fikriyatın gerçeğe örtüşmeyeceğini de ifade etmektedir (CHP Yedinci Büyük Kurultayı, 1948, ss. 396-397).

Tanrıöver, Kurultay'da ileri sürdüğü ilahiyat fakülteleri, dini eğitim, türbelerin yeniden açılması isteği nedeniyle kendi partisi tarafından ciddi şekilde eleştirilmiş ve 30 Aralık 1947'de CHP'den istifa etmiştir. Basına yansıyan gerekçe ise CHP'nin son zamanlarda yaptığı ıslahatlardan herhangi bir fayda sağlanamayacağı, tutulan yolu beğenmediği gibi nedenlerdir. Tam bu süreçte Tanrıöver'in eski Türk Ocaklılarla İstanbul'da sık sık bir araya gelmesi yeni bir parti kurulması için bir girişim olarak değerlendirilmektedir (Vakit, 30 Aralık 1947, s. 1). Kurulması beklenen partinin ideolojik yöneliminin Tanrıöver'in son zamanlarda dini konulara eğilmesi, din eğitiminin yapılması gibi nedenlerle muhafazakâr ve eski Türk Ocaklılarla temas halinde olması nedeniyle de Türkçü bir karakterde olması tahmin edilmektedir (Son Posta, 31 Aralık 1947, ss. 1, 7). Tanrıöver'in CHP'den ayrılması milliyetçiler tarafından son derece olumlu bir gelişme olarak değerlendirilmekte ve milliyetçileri harekete geçirecek bir sürecin başlangıcı olarak görülmektedir. Mesela Tevfik Noyan'a göre CHP Türkiye'ye hiçbir şey kazandırmamış, kendi koyduğu ilkeleri işine geldiği gibi kullanmış; hak, adalet gibi kavramlara kulağını tıkamış bir partidir. Türklüğe önemli hizmetler etmiş büyük mütefekkir Tanrıöver'in CHP'den istifa etmesi de bu bakımdan son derece önemli bir göstergedir. Yine Noyan'a göre Türk gençliğini ardından sürükleyebilecek güce sahip Tanrıöver bundan sonra CHP'nin karşısına dikilmeli ve onunla mücadele etmelidir. Türk gençliği de onu yalnız

birakmayacaktır. Milliyetçilerin ondan faaliyete geçmesini beklemesi en doğal haklarıdır (Noyan, 1948, ss. 3, 15). Bu faaliyetin türü 1948 yılı Mart ayında belli olmuştur. CHP'den istifasının ardından bir süre Tanrıöver'in Türkçü bir parti kuracağı basında dolaşsa da maksadının parti kurmak değil Türk Ocağı'nı yeniden faaliyete geçirmek olduğu kesinleşmiştir. Basında Halkevlerinin Türk Ocağı'nın yerini tutmadığı, bu nedenle Türklük şuurunu uyanık tutacak Türk Ocağı'nın yeniden açılmasını halkın memnuniyetle karşıladığı yönünde haberler göze çarpmaktadır (Vatan, 8 Mart 1948, ss. 1, 3).

Türk Ocaklarının Yeniden Faaliyete Geçmesi

Türkiye'nin 1948-1949 yılları 1930'lu yıllarda Türk Ocakları ile birlikte kapatılan diğer derneklerin de yeniden faaliyete geçtiği yıllar olmuştur. Mesela Mason Derneği'ni tekrar açmak için 5 Şubat 1948'de İstanbul Valiliğine başvuru yapılmış (Akşam, 6 Şubat 1948, s. 2), 15 Şubat'ta ise dernek faaliyete geçmiştir (Akşam, 16 Şubat 1948, s. 3). Yine 1930'larda kapatılan Türk Kadın Birliği de 13 Nisan 1949'da gerekli evrakları vilayete vererek derneği kurmuştur (Cumhuriyet 14 Nisan 1949, s. 3). Şüphesiz derneklerin yeniden faaliyete geçmesinde çok partili dönemin devam edeceği, geriye dönüş yaşanmayacağına dair güvenin oluşması önemli bir faktördür.

Eski Türk Ocağı muhitinin bir süreden beri daha dar bir çevrede devam eden Türk Ocaklarını yeniden faaliyete geçirme toplantıları 1948 sonbaharından sonra sıklaşmış ve basın da bu konuyu yakından takip etmeye başlamıştır. Türk Ocağı'nın eski üyeleri 25 Ekim 1948'de Tanrıöver'in İstanbul'daki evinde bir araya gelmiştir. Toplantıya Halide Edip Adivar, Dr. Fahri Can, Dr. Şevki Uludağ, Vali Yardımcısı B. Şükrü Ülgen, Avukat Kemal, Dr. Süheyl Ünver, Türk Ocağı Eski Müdürü Cemil, Hasan Ferit Cansever, Ispartalı Hakkı, Fethi Erden, Öğretmen Rıza İzzet, Tekel İdaresi Müfettişlerinden Hamit, Tekel Şube Müdürlerinden Cevat katılmıştır. Toplantıda Türk Ocağı'nın hiçbir teşekküle bağlı olmadan kendi binası içinde bulunacağı, Türk Ocağı'nın 1949 yılının ilk günlerinde açılacağı, eski idare heyetinin bir an önce faaliyete geçerek hemen kurultayı toplayacağı kararları alınmıştır (Akşam, 27 Ekim 1948, s. 1). Yine 1948 sonbaharında Tanrıöver'in kendi konağında yaptığı bir toplantıda gençler tarafından Türk Ocağı'nın açılışındaki gecikme ve 1948 Mayıs'ında iki ay içerisinde açılışın yapılması düşünüldüğü halde gecikmenin nedeni sorulduğunda Tanrıöver, geçen altı aylık zaman diliminde iki ay Amerika'da bir ay Lüksemburg'da bulunduğunu, ayrıca faydalı işler için gecikmenin bir sorun yaratmayacağı cevabını vermiştir. Daha sonra bir altı ay ya da bir sene daha beklenmesi gerektiğini ancak mutlaka murada erileceğini söylemiştir. Neden gecikme yaşandığına ilişkin ise 1931 yılında Türk Ocağı'nın kapatılma sürecini anlatan bir konuşmadan sonra sözü Türk Ocağı binalarına el konmasına getirmiş ve hâlihazırda binaları geri istediğini söylemiştir. *"Bunu dostlarımla konuşarak alabileceğimi ümit ediyorum ve binde bir ümitle bile olsa bir anlaşmağa varmak gayretine devam edeceğim. Olmazsa mahkemeye başvurabiliriz. Bu sonuncu çareye şimdi tevessül etmiyorsam ortaya yeni bir hercümerç çıkarmamak içindir. Bakınız partimdeki dostlarım bana bugün 'Gel, sende bu binaların bir köşesine sığın faaliyetine başla, diyorlar"* (Balınoğlu, 1948, s. 10). Bu da Türk Ocakları'nın yeniden açılması için maddi ihtiyaçların karşılanması ve faaliyet gösterecek

bir mekan bulunmasına ihtiyaç duyulduğunu göstermektedir. Maddi sıkıntılarının çözümü için de Tanrıöver'in ılımlı bir tavır sergilediği dikkat çekmektedir.

Türk Ocağı'nın kesin açılış tarihi 1949 yılı bütçe görüşmeleri sırasında TBMM'de Tanrıöver tarafından duyurulmuştur. Buna göre Türk Ocağı 1949 yılı Mayıs ayından önce İstanbul'da açılacaktır. Merkez olarak İstanbul'un seçilmesi bina konusunun çözülmediğini ve bu nedenle Tanrıöver'in babasından kalma Abdülatif Suphi Paşa Konağı'nı kullanacağını netleştirdiğini göstermektedir. Yine gazetelere verdiği beyanatta Türk Ocağı'nın ırkçılık değil kültür esasına dayanarak kurulacağını, geçmişinde de yasanın ilk maddesinde millet tarifini kültüre ve vicdana dayandığını ifade etmiştir. Hatta Türk Ocağı'nın kuruluşunda öyle isimler vardır ki ırkçılığı sadece nazariyatta değil uygulamada da reddetmektedir (Son Posta, 28 Şubat 1949, ss. 1-2). Mart ayı itibarıyla toplantılara hız verilmiş, yayınlanacak beyanname, gerekli evrakların hazırlanması, tüzükte bazı değişiklikler yapılması gibi işlerle meşgul olunmuştur. Yeni teşkilat, kadro ve bütçe gibi konular da toplantıların gündemindedir (Cumhuriyet, 22 Mart 1949, s.2; Cumhuriyet, 26 Mart 1949, s. 2). Kurucular Heyeti asıl toplantısını ise 2 Nisan'da Tanrıöver'in evinde gerçekleştirmiş ve bu toplantıdan sonra Türk Ocakları'nın 10 Mayıs 1949 tarihinde faaliyetlerine başlayacağı duyurulmuştur. Toplantıda Kurucular Heyeti kendi aralarından seçtikleri 9 kişilik bir idare heyeti tarafından hazırlanan Türk Ocakları Yasası'nı değerlendirmişlerdir. Tanrıöver'in belirttiğine göre Türk Ocakları faaliyete geçtikten üç ay sonra kurultayını toplayacaktır (Cumhuriyet, 3 Nisan 1949, s. 5). Müteakiben Türk Ocağı Yasası 21 Nisan'da Hamdullah Suphi Tanrıöver tarafından vali ve belediye başkanı Lütfi Kırdar'a verilmiştir. Tüzük 70 maddeden oluşmakta ve ocaklılarda aranacak şartlar şu şekilde belirtilmektedir: *"Milliyet şuuruna ve Türklük hüviyetine sahip olan her Türk üye olabilir. Türk Ocağının gayesi, Türklüğün kuvvetlenmesine, yükselmesine çalışmak, milli harsın bütün sahalarında gelişmesini temin etmektir. Türk Ocağı Türklüğün saadet ve selametini, beşeryetin müşterek selamet ve saadetinde görür"*. Ocaklıda aranan vasıflar ise şu şekilde ifade edilmiştir: *"Ocaklı geçici kıymetlere değil, daimi kıymetlere gönül vermiş, amme menfaatlerini kendi menfaatlerinin üstünde tutan, bütün endişelerine milli menfaat hissi hakim olan, ruhu daima tarihi şuurun emri altında bulunan bir insandır. Milliyet şuuruna sahip her Türk Ocağa âza olabilir"* (Cumhuriyet, 22 Nisan 1949, ss. 1, 4).

Türk Ocaklarının yeniden açılması için Tanrıöver tarafından vilayete verilen tüzük tasarısı CHP Genel Sekreteri ve Konya Milletvekili T. Fikret Sılay tarafından değerlendirilerek Genel Başkan Vekili Hilmi Uran'a sunulmuştur. Raporda açılması düşünülen Türk Ocağı'nın ne yapacağını tahmin etmek için geçmişte neler yaptığına bakılması gerektiğinin uygun olacağı ifade edilmektedir. Türk Ocakları kapatılmadan önce aşağılık duygusunu gidermeye ve Türkün övünmesini sağlamaya çalışmıştır. Bu durum Cumhuriyet döneminde tamamen ve birazda abartılarak gerçekleştirilmiştir. Yine Türk Ocağı dilde sadeliğe gitmeyi amaçlamıştır. Bu konuda da Türkiye oldukça ileri gitmiş, sadelikten başka özlüğü de sağlamıştır. Yine Ocak'ın asri, başka bir tabirle modern Avrupa devleti ve milleti haline gelmeye çalışmak diye bir amacı vardı. Cumhuriyet devrinde bu istek de

fazlasıyla gerçekleştirilmiştir. Türk Ocakları Balkan Savaşları sırasında kurulmuş, sınırları İskodra'dan Basra'ya kadar uzanan imparatorluk coğrafyasında Türk nüfusun toplam nüfusun yarısını oluşturduğu ve aşağılık duygusu nedeniyle Türklerin dahi kendine Türk diyemediği dönemde faydalı faaliyetler yürütmüştür. Ocak'ın amaçları modern bir Türk milleti ve Türk devleti yaratmaktır. Bu amaçlar Cumhuriyet döneminde gerçekleştirildiği için Türk Ocakları'nın varlığına da gerek kalmamıştır. Yeniden kurulmak istenen Türk Ocakları bu nedenle gençler arasında bir rağbet de görmeyecektir. Hatta *"Bugün İstanbul'dan gayrisi som Türk olan şehirlerimizde yaşayan gençlik ocaklarının neşretmek istedikleri fikirleri gerçekleşmiş hakikatler olarak göreceğiz böyle bir hareketi abes sayacaklardır"*. Halkın bir kısmı Türkçeden başka dil konuşan şehirlerde Türk Ocağı fikri halk arasında ayrılık ifade edeceğinden zararlı olacaktır. Bütün bu olumsuzluklara karşın Türk Ocağı kurulursa bütün iyi niyetlere rağmen ilerleyen süreçte politikaya sapacaktır. Zaten eski Türk Ocakları da politikaya dahil olmuşlardı. *"Bu takdirde bunların temsil edecekleri cereyan bir nevi muhafazakarlık olacak ve belki de, Tüzüklerinde kaçınmak istedikleri ırkçılık fikrine düşeceklerdir"*. Sıralanan bu gerekçeler nedeniyle Türk Ocakları'nın yeniden açılması faydasız ve hatta ayırıcı olması bakımından zararlı görülmekte, *"kökleşmeyecek bir cereyan uğrunda enerji sarf etmek"* olarak değerlendirilmektedir (BCA, 490-1-0-0 / 600-78-3).

Tanrıöver henüz Bükreş'te büyükelçilik görevini yaparken gazeteci Ali Naci Karacan'a Abdülatif Suphi Paşa Konağı'nı tamir ettirmek ve Türk Ocağı'nı yeniden açmak hayalleri olduğunu söylemişti. 10 Mayıs 1949'da Tanrıöver her iki hayaline de kavuşmuş, Türk Ocağı'nı Abdülatif Suphi Konağı'nda faaliyete geçirmiştir (Halıcı, 2008, s. 9). Ocağın açılışına Vali Lütfi Kırdar, Ahsan Ferit Cansever, Tefik Noyan, Müfide ve Ahmet Ferit Tek, Selim Sırrı Tarcan, Abdülhak Şinasi Hisar, Zeki Velidi Togan, Ord. Prof. Kemal Atay, Prof. Ali Fuat Başgil, Prof. Kamil İsmail Gürkan, Ord. Prof. Fahrettin Kerim Gökay, Yahya Kemal Beyatlı, Foto Süreyya, Burhaneddin Develioğlu, Abdülvahap Kocamemi, Nakiye Elbi, Nuri Demirağ, Ayaz İsakı, Abdurrahman Munip gibi siyaset ve bilim dünyasından çok sayıda isim katılmıştır (Son Posta, 11 Mayıs 1949, s. 7; Halıcı, 2008, s. 10). Türk Ocağı Yasası'nda amaç *"Türklüğün kuvvetlenmesine, yükselmesine çalışmak; milli harsın, bütün sahalarında, gelişmesini temin etmektir. Türk Ocağı Türklüğün selâmet ve saadetini, beşeryetin müşterek selâmet ve saadetinde görür"* şeklinde ortaya konmuştur (Türk Ocağı Yasası, 1949, s. 3). Türklüğün selamet ve saadetinin insanlığın ortak selameti ve saadetinde görülmesine dair ifade dikkat çekmektedir. Bu anlayış insanîyetçi bir milliyetçiliğe işaret etmektedir. Açılıştan Tanrıöver Türk Ocağı'nın çalışma esasını ise şu şekilde ifade etmektedir: *"Türk Ocağı evvelce olduğu gibi bundan sonra da memleket gençliğini memleketin en değerli fikir ve zanaat adamları ile daima temas halinde tutacaktır. Kürsülerimize vaktile bir sadrâzam Hakkı Paşa, bir Ziya Gökalp, bir Halit Ziya sıra sıra halka hitap ettiler. Fikrin, Zanaatin üst tabakasında ne varsa oraya davet ettik ve konuştuk. Memleketin bütün meselelerini çok eski bir milletin evlâdına lâyük vekar içinde münakaşa ettik. Aynı yolda çalışacağız. Bu işe tekrar başlarken Allahın siyaneti ve irşadı müessesemizin üzerinden eksik olmasın diye dua ediyoruz"* (Son Posta, 11 Mayıs 1949, s. 7).

Yasa'da Türk Ocağı'nın kurucuları olarak Hamdullah Suphi Tanrıöver, Dr. Hasan Ferit Cansever, Burhanettin Develioğlu, Ahmet Mazhar Akifoğlu, Dr. Fethi Erden, Ragıp Nurettin Ege, Tefvik Noyan, Cevat Mustafa Emecan ve Cemil Behçet Sonsuz'un isimleri bulunmaktadır (Türk Ocağı Yasası, 1949, s. 16).

Türk Ocağı 1949'da yeniden kurulduğu zaman ilk kurulduğu 1912'deki gibi ekonomik açıdan son derece zayıftır ve herhangi bir mal varlığı da bulunmamaktadır. Bu yüzden Türk Ocağı sıfırdan çalışmaya başlamıştır (Bozkurt, 2019, s. 63). Maddi imkânların yetersizliği şubeleşme konusunu da engelleyen bir durumdur. Zira Tanrıöver'e yeni dönemde Türk Ocağı ülke çapında örgütlenecek mi, diye sorulmaktadır. Tanrıöver ocakların geçmişte ülke çapında örgütlenmesinin sebepleri etkisini gösterecektir ancak acele etmeden yavaş yavaş yeni şubeler açılacaktır cevabını vermektedir. Henüz Türk Ocağı faaliyete geçmeden bu yönde müracaat mektupları gelmeye başlamıştır. Ancak yine de "*Bir Türk ocağını şerefli ve faydeli şekilde yaşatacak maddi ve manevi şartlar mevcut olmadıkça onun açılmasına asla müsaade etmeyeceğiz*" (Yeni İstanbul, 16 Mart 1949, s. 5; Son Posta, 16 Mart 1949, s. 7). Öte yandan bazı şube açma talepleri merkez tarafından kabul edilmediğinde farklı gerekçeler otaya konmaya çalışılmıştır. Mesela Bursa'da şube açmak isteyenlerin başvurusu reddedilince Halkevlerinin dağılmaması için izin verilmediği ileri sürülmüş, sadece İstanbul, Ankara ve İzmir'de şubelerin olmasına izin verileceği iddia edilmiştir (Tasvir, 5 Ağustos 1949, s. 3). Daha sonra farklı il ve ilçelerde şubeler açılmaya başlayınca bu tür ithamların sonu gelmiştir.

Maddi imkânsızlıklar nedeniyle Türk Ocağı'nın Abdullatif Suphi Paşa Konağı'nda açılması Mithat Cemal Kuntay tarafından güzel bir kader olarak değerlendirilmektedir. Çünkü bu konak kurucusu olan Suphi Paşa'nın servetini değil kültürünü gösteren bir yapıdır. Suphi Paşa kadim olanın peşinde, müze yapma imkânını Osman Hamdi Bey'e veren ve numismate (sikke uzmanı) olan ilk Osmanlı veziridir. Paşa ayrıca Vezirlikten ziyade çocuklarına Türkçe ve Fransızca hocalığı yapmaktadır. Yine Paşa'nın çocuklarına Arapçayı Mesti, batı bilgilerini Mortman bu konakta öğretmiştir. Yani konak bir tür üniversitedir. Bir millet sadece heyecanla değil kültürle kendini bulabilir. Bu konağın Türk Ocağına ev sahipliği yapması tesadüf değildir. Hadiselerin mantığından doğmuştur ve güzel kadedir (Kuntay, 1949, s. 1).

Türk Ocağı'nın tekrar faaliyete geçmesinin ardından Halkevleriyle ilişkilerin ne düzeyde olacağı merak uyandıran bir konudur. Tanrıöver, Türk Ocaklarının Halkevleriyle münasebetlerinin nasıl olacağı sorusuna herhangi bir husumet olmadığı cevabını vermiştir. Buna kanıt olarak da ne zaman hangi Halkevi kendisini konferans vermek için davet etse bu talebi geri çevirmediğini, halkevlerine giderek konuşmalar yaptığını söylemiştir. Ancak Türk Ocağı'nda "*parti fikrinin nüfuzuna tesadüf*" edilmemektedir. Yani Türk Ocağı tamamen bağımsızdır. Kapandığı güne kadar da hiçbir partinin peşinden gitmemiştir. Türk Ocağı'nda günlük siyaset ve parti mücadelesinin yerine memleket meseleleri tartışılmaktadır. Tartışanlar da kimin ne düşündüğünü göz önünde bulundurmaz, herkes kendi düşündüğünü ifade eder. Türk Ocağı'nın faaliyetini tarih ve coğrafyaya dayanan milli şuur belirlemektedir (Yeni İstanbul, 16 Mart 1949, s. 5; Cumhuriyet, 16 Mart 1949, s. 4; Son Posta, 16 Mart 1949, s. 7) diyerek Türk Ocağı'nın kendi gündemini

belirlediğini, herhangi bir parti ya da oluşuma bağlı kalmayacağını altını çizmektedir.

Türk Ocağı 7 Ağustos 1949'a kadar geçici idare heyeti tarafından yönetilmiştir. Kongre öncesinde eski ocaklılara ulaşmak adına gazetelere ilan verilmiş ve Ocak merkezine üyelerin adreslerini bildirmeleri istenmiştir (Son Posta, 25 Temmuz 1949, s. 5; Yeni Sabah, 11 Temmuz 1949, s. 2). Zira üyelerin ilgisizliği (7 Ağustos' kadar üye sayısı 150'yi bulmuş fakat 77 üye toplantıya katılmıştır) ve gençliğe gereken önemin verilmediği Kongrede gündeme getirilmiş, ciddi tartışmalara neden olmuştur (Yeni Sabah, 8 Ağustos 1949, s. 2). Yine aynı kongrede asıl idare heyeti de seçilmiştir. Böylece yeni dönemde Türk Ocaklarını Hamdullah Suphi Tanrıöver, Hasan Ferit Cansever, Burhanettin Doluoğlu (Develioğlu), Bahadır Dülger, Mazhar Akifoğlu, Cemil Sonsuz, Fethi Erden, Cevat Emegen (Emecan), Ragıp Nurettin Ege, Tefvik Noyan ve Galip Güneri yönetecektir (Türkoçağı İdare Heyeti, 1949, s. 1). Yeni dönemin Hars Heyeti üyeliklerine de Hamdullah Suphi Tanrıöver, Zeki Velidi Togan, Sadri Maksudi Arsal, Reşit Saffet Atabinen, Yahya Kemal Beyatlı, Fuat Köprülü, Yusufzade Emin, Abdülhak Şinasi Hisar, Osman Nuri, İbrahim Alaaddin Gövsa seçilmişlerdir (Yeni Sabah, 8 Ağustos 1949, s. 2). Ocak'ın yayın organı Türk Yurdu Dergisi 1954'de yeniden çıkmaya başlayacaktır. Yine 1954 yılında Türk Ocağı Bakanlar Kurulu Kararıyla "*umumî menfaatlere hâdim cemiyetlerden*" sayılacaktır (BCA, 30-18-1-2/136-50-8).

Tanrıöver Türk Ocağı'nın var olma gerekçesini bağımsız faaliyet gösterebilen kuruluşların sağlam bir sosyal yaşamı da beraberinde getireceği anlayışına dayandırmaktadır. Bu nedenle Türk Ocağı'nın görevi Türkleri bir araya toplamak, sevginin gücüyle dayanışmayı sağlamaktır. Türk Ocağı ve Türk Yurdu milli görev olarak sevdiğini sevdirmeyi benimsemiştir (Tanrıöver, 1954, ss. 410-411). Ocak aynı zamanda büyük fikirlerin ortaya çıkması ve daha sonra halka mal olması perspektifinden değerlendirilmelidir. Mesela meşrutiyet önce ilan edilir meşrutiyetçiler daha sonra yetişir, cumhuriyet ilan edilir cumhuriyetçi nesiller daha sonra yetişir. Milliyet meselesi de böyledir. Milliyet fikri çoktan ortaya atılmış ancak henüz bir vuzuha erememiştir (Yeni İstanbul, 16 Mart 1949, s. 1). Türk milliyetçiliğine vuzuha kavuşturacak olan bağımsız karakterdeki Türk Ocağı'dır.

Tanrıöver'e göre tarihin her döneminde büyük milletlerin hayatında rol oynayan esas ideoloji milliyetçiliktir. Milliyetçilik, gerek millet gerekse devlet hayatının her noktasında, devleti kuran, devletin içinde çoğunluğu oluşturan milletin hem milli hem de siyasi varlığının ve milli kültürüne ait ürünlerin yüksek kıymet olarak görülmesidir. Milliyet, vatandaşların hürmet gösterdikleri ve onları birbirine bağlayan bağıdır. Nasıl tarihte Roma için Romalılık, Abbasi Devleti için Araplık, halihazırda ABD için Amerikalılık esas alınıyorsa vatanının çoğu Türk olan, Türkler tarafından kurulmuş Türkiye'nin dayanağı Türklüktür. Hangi kökten gelirse gelsin Türk'üm diyen herkes Türk'tür. Fakat Türklüğe saygılı ve bağlı olmak durumundadır. Türk'e bağlılık da Türk milliyetçiliği anlamına gelmektedir. Türk Ocağı Türk milliyetçiliğini bu manada anlamaktadır. Bu milliyetçiliğin üç hedefi vardır:

- 1) Milli mevcudiyetimizi siyasî istiklalimizi korumak,
- 2) Milli kültürümüzü yetiştirmek,

3) *Medeniyet seviyemizi yükseltmek*" (Halıcı, 2008, ss. 16-17).

Tanrıöver Türk Ocağı'nın milliyetçilik anlayışında ırkçılığa yer olmadığını ifade etmekte ve geniş anlamda bir milliyetçilikten bahsetmektedir. Türk Ocağı'nın milliyetçilik anlayışı için *"O, millet müessesesini asırlarca süren bir karışma ve kaynaşmadan hasil olan bir terkip olarak kabul eder. Milliyet uzun zamanlar aynı tarih, aynı coğrafya sahalarında bir devlet etrafında toplanarak aynı maksatları, aynı menfaatleri güden müşterek bir terbiye ile yetişmiş insanların teşkil ettikleri manevi bir birlikten ibarettir. İslav ırkı vardır, İslav milleti yoktur. Germen ırkı vardır, Germen milleti yoktur. Lâtin ırkı vardır, Lâtin milleti yoktur. Milletler bir kökten gelen ve tarihi seyirleri esnasında yeni bir hüviyete erişen camialardır. Bu düşüncelerle Türk milletini ve onun milliyetini ırk esasına bağlamıyoruz"* demektedir (Son Posta, 11 Mayıs 1949, s. 7). Çünkü ırklar milletlere, dinler mezheplere, ana diller milli dillere bölünür. Milletler ırkların bir araya gelmesiyle oluşmaktadır. Her millet tarih ve coğrafyanın etkisiyle bir millete dönüştüğünde milletin oluşumuna başka ırkların karışmaması mümkün değildir. Bu açıdan Tanrıöver Osmanlı ile ABD arasında bir benzerlik kurmaktadır. Bu tür büyük devletler farklı köklerden gelen insanları sevgi, ihtida, devlet itibarı, dil üstünlüğü gibi yollarla birleştirdiğini ileri sürmektedir. Osmanlı'da bu süreci yürüten Yeniçeri Ocağı, Enderun teşkilatı, Acemioğlanlar teşkilatı, okullar ve hatta tekkelerdir. Türk Ocağı da bu birleşmeyi sağlayan teşkilatlardan birisidir. Kurulduğu andan itibaren kökleri farklı yerlerden olan yüzlerce, binlerce üyeyi arasına almıştır. Türk gibi sevip, Türk gibi inandıktan sonra artık vicdan ortaya çıkacaktır ve Türkten bir farkı kalmayacaktır. Bu durumun en canlı örneği ABD'dir. Çok farklı köklerden gelen insanlar henüz ikinci nesilde bir nehrin farklı kolları gibi ortak bir yatakta buluşup aynı hedefe akmaktadır. *"Gönülleri bizim manevi iklimimize uyanları kendimize çekeceğiz. Onlarla, bugünkü büyük dünyanın emrettiği büyük yaklaşma ve yardımlaşma yolunda beraber çalışacağız"* (Tanrıöver, 1954, s. 411). Yine Tanrıöver'in Türk Talebe Birliği'nin açılış toplantısında milliyetçik bahsinde söyledikleri ırkçılığı reddeden bir milliyetçik anlayışından hareket ettiğini ve Türk Ocağı'nın da bu esasa dayandığını ortaya koymaktadır. *"Bugün ırka, ete, kemiğe bağlayacağımız bir milliyet yoktur. Biz milliyetçiliği kültür üzerine kurabiliriz. Bu biraz da vicdan birliğine dayanır. Türkçe konuşan, benimle ağlayan, benimle mazilere kadar giden; bendendir! Vicdan birliği, müşterek tarih, aynı terbiye milliyette esas olmalıdır. Size, eski bir milliyetçi olarak söyleyebilirim ki; ecdada giden bir milliyetçilik olamaz. Benden değildir diye arasındaki küçük unsurları atmak istiyen, Balkan ve Makedonya komitecilerinden başka bir şey değildir!"* (Akşam, 18 Nisan 1947, s. 2). Kendisi de bir Türk Ocaklı olan Bahadır Dülger Türk Ocağı'nın milliyetçilik anlayışını yansıtan ve ırkçılığı reddeden bu görüşlerin daha fazla işlenmesini ve Ocak faaliyetlerinde bu konular üzerinde daha fazla durmasını istemektedir (Dülger, 1949a, s. 2).

Türk Ocağı'nın milliyetçilik anlayışına göre Türk milliyetçiliği hiçbir milletin aleyhinde çalışmaz. Türk milletçileri devletlerin ülke bütünlüğüne saygı göstermektedir (Halıcı, 2008, s. 17). Türk Ocağı'nın faaliyet sahası Türkiye hudutlarıyla sınırlıdır. Vaktiyle Bulgaristan, Kıbrıs gibi yerlerden gelen Türk Ocağı açma talepleri olduğu gibi reddedilmiştir. Türkiye Cumhuriyeti'nin politikası gibi

Türk Ocağı da Türklerin azınlıkta buldukları ülkelerde çoğunluk aleyhine Türklerin tahrik edilmesinden çekinmektedir (Son Posta, 11 Mayıs 1949, s. 7). Türk Ocağı'nın milliyetçilik anlayışı istilacı bir görüşe değil korumacı bir anlayışa sahiptir. *"Bizim milliyetçiliğimiz yalnız korunma endişesi ile vücut bulmuş, Türk milletinin şerefini, hakları, kendi topraklarında tam hâkimiyetini hedef tutan bir fikir hareketidir"* (Yeni Sabah, 11 Mayıs 1949, s. 5). Türk kuvvetini aşan ve Türkiye'yi tehlikeli mecralara sokan bir milliyetçilik anlayışı yanlış bir anlayıştır. Türk siyasetini fütuhata yönlendirecek bir görüş hiçbir Türk aydınının görüşü de olamaz (Baydar, 1968, ss. 60-61). Dünyadaki bütün Türkleri Türkiye içine ya da herhangi bir devlet içine toplamak hem imkansız hem de lüzumsuzdur. Bu nedenle de Türk Ocağı siyasi bir Pantürkizm'den uzaktır. Fakat Türk Ocağı'nın başka devletlerin vatandaşı olan Türklere karşı sempati beslemesi, milliyetlerini muhafaza etmesini istemesi doğal bir durumdur. Türkiye dışındaki Türklerin uluslararası şartlar göz önünde bulundurularak kültürlerinin geliştirilmesi sağlanmalıdır. Türkiye ile dışardaki Türklerin yaşadıkları ülkenin ilişkilerine zarar vermeyecek şekilde yardım etmek Türk Ocağı'nın ideallerindedir. Keza Türkiye'ye gerek okumak için gelenler, gerekse muhacir olanlara yardımda bulunmak Türk Ocağı'nın vazifesidir (Halıcı, 2008, ss. 17-18).

Türk Ocağı'nın tekrar açılmasından sonra yürüttüğü faaliyetler Türk gençleriyle en kıymetli fikir ve sanat insanlarını temas halinde tutmaktır. Nasıl vaktiyle en önemli fikir ve sanat insanları Türk Ocağı'nın kürsüsünde konuşturulmuş ve memleketin her meselesi tartışılmışsa bundan sonra da aynı yolda çalışılacaktır. Bu nedenle 25 Ekim 1949'da Ziya Gökalp'i anma günü (Akşam, 21 Ekim 1949, s. 3), 65. Doğum gününde Yahya Kemal günü (Yeni İstanbul, 2 Aralık 1949, s. 2), 1 Ocak 1950'de Pierre Loti anması (Yeni İstanbul, 15 Ocak 1950, s. 4), 31 Ağustos 1949'da İstanbul ve İstanbul'u fethi hakkında Yahya Kemal Beyatlı'ya konferans verilmesi (Tasvir, 4 Eylül 1949, s. 1) gibi toplantılar düzenlenmektedir.

Tanrıöver'e göre Türk Ocağı Türkiye ve Türklük için zararlı görüşlerle mücadele etmeyi amaçlamaktadır. Bu yüzden üç görüşten husumet duyulduğu ifade edilmektedir. Bu görüşlerden birincisi her unsuruyla dışarıdan gelen komünizmdir. Bu ismi her önüne gelene takmak oldukça tehlikelidir, daha ihtiyatlı davranmak gerekmektedir. 23-24 sene önce Türkiye'de bu düşüncenin ilk örnekleri gözükmeye başladığında fikre fikirle mücadelenin sonuç vereceği, mahkeme ve polisle mesafe kat edilemeyeceğini savunmuş ve şimdi haklı çıktığını dile getirmektedir. Ayrıca komünizm hâlihazırda Rus damgası taşıdığı için tarihi tecrübesi çok olan Türkiye'de revaç bulamamıştır. Türk Ocağı'nın görevlerinden biri de gençleri komünizmden korumaktır. Tanrıöver'e göre mücadele edilecek ikinci fikir inkılâp tufeyileridir. Bunlar din sözünden o kadar rahatsız olmaktadır ki din kavramını duydukları zaman ürperirler. Eski yazı gördükleri zaman uğursuzluk sayarlar. Eski harfle yazmak inkılâpların en büyük zaferlerini tehlike düşürmek olarak algılanır. İnkılâp tufeyileri hemen her şeyi tehlike saymaktadır. Oysa din milletlerin en eski ve en devamlı müessesesidir. Esir düşmüş milletlerin son dayanak noktası dindir. Din bazen eski devlet kaybolda da yaşar. Yeni kurulan devletin de ilk kaynaştırıcısı yine dindir. Din, o dini benimsemiş yetersiz bir insanla

karıştırılmamalıdır. Türkiye uzun bir süredir inkılap sürecindedir ve bu inkılaplardan geriye dönüş olmayacaktır. Geri dönmek isteyenler de cezalandırılmaktadır. Türk Ocağı sahnesine Türk kadını çıkarıldığında henüz üniversitede kadın ders veremiyordu. İlk temsilini, ilk şiirini, ilk hitabesini Türk kadını Türk Ocağı'nda okumuştur. Yine Tanrıöver'e göre mücadele edilecek üçüncü fikir irticadır. İrticaya mücadele edilmeyecek, bu konuda geri dönüş olamayacaktır (Son Posta, 11 Mayıs 1949, s. 7). Soğuk Savaş dönemi Türkiye'sinde en büyük tehlikenin komünizm olduğu düşünülürse Türk Ocağı'nın faaliyete geçmesi komünizmle mücadelede yeni bir safhaya girildiğini göstermektedir. Bu safha polis, jandarma ya da mahkeme yoluyla mücadele değil, fikre karşı fikirle mücadeledir ve çok daha etkili sonuçlar elde edilecektir (Dülger, 1949b, s. 2). Başbakan Yardımcısı Samet Ağaoğlu'nun Türk Ocağı'nı ziyaretinde Genel Sekreteri Fethi Erden'in komünizmle mücadele kapsamında Ocağın hem merkez hem de şubeleriyle hükümetin yanında yer alacağını ifade etmesi dikkat çekicidir (Son Posta, 5 Eylül 1950, s. 7). Burhan Felek ise meseleye tersinden bakarak Türk Ocağı'nı ırk, nesep, irsiyet gibi unsurlara dayanarak olumsuz yönde geliştirecek aşırı cereyanlara karşı önleyici bir kuvvet olarak görmekte ve faydalı bulmaktadır (Felek, 1949, s. 3).

Sonuç

Türk Ocağı 1949 yılında tekrar faaliyete geçerek Türk milliyetçiliğinde maneviyat ve mukaddesat yönleri ağır basan muhafazakar milliyetçi kanadın önünü açmıştır. Aslında bu süreç henüz Türk Ocağı yeniden faaliyete geçmeden önce Tanrıöver'in gerek CHP içerisinde bulunduğu sırada gerekse bağımsız milletvekili olarak farklı ortamlarda, hemen her konuşmasında milletin dayanaklarından ve en önemli unsurlarından birinin din olduğunu ifade etmesi, tarihi şahsiyetlere saygı duyulması gerektiği, türbelerin ziyarete açılması gibi girişimleri manevi cepheyi ön plana çıkarmasıyla başlamıştır. Şüphesiz maneviyatla tahkim edilmiş milliyetçiliğin materyalist bir fikir olan komünizm karşısında mücadele şansı daha yüksek olacaktır. Toplum ve siyaset de bu yaklaşımı benimsemiştir. Bunun en belirgin örneği CHP 7. Kurultayı'nda CHP'li delegelerin dahi manevi yönlerin ön plana çıkarılmasına taraftar olmaları, hiç değilse karşı durmamalarıdır. Öte yandan Türk Ocaklarının herhangi bir oartieye bağlı olmayıp bağımsız bir dernek konumunda bulunması kamuoyu tarafından olumlu bir hareket olarak karşılanmıştır. Nihayetinde Türk Ocağı'nın yeniden faaliyete geçiş sürecinde ileri sürülen milliyetçilik sayesinde Komünizm karşısında muhafazakar kanat milliyetçilere yaklaşmış ve Türklük ile İslam birlikte ifade edilmeye başlamıştır. Zaten Tanrıöver ve Türk Ocağının asıl başarı sağladığı nokta burası olmuştur. Sonraki süreçte toplum tarafından mukaddesatçı/muhafazakar milliyetçilik seküler milliyetçilikten daha fazla benimsenmiştir.

Hakem Değerlendirmesi: Dış bağımsız.

Çıkar Çatışması: Yazar, çıkar çatışması olmadığını beyan etmiştir.

Finansal Destek: Yazar, bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir.

Peer-review: Externally peer-reviewed.

Conflict of Interest: The author have no conflicts of interest to declare.

Financial Disclosure: The author declared that this study has received no financial support.

Kaynaklar

- Akçuraoğlu, Y. (2009), Türk yılı 1928, Arslan Tekin - Ahmet Zeki İzgöer (Haz.), Türk Tarih Kurumu.
- Akder, N. (1960, Ağustos), Türkocakları, Halkevleri ve Kültür Dernekleri I. Türk Yurdu, 2(5), 4-8.
- Akşam (1946-1948).
- Ayvazoğlu, B. (2013), Tanrıdağı'ndan Hıra Dağı'na: milliyetçilik ve muhafazakârlık üzerine yazılar. Kapı Yayınları.
- Balimoğlu, A. İ. (1948, Kasım), Türk Ocaklarına dair bir hasbihalden. Hareket, 3(21), 10-11.
- Baydar, M. (1968), Hamdullah Suphi Tanrıöver ve anıları. Menteş Kitabevi.
- BCA, 30-11-1-0/171-35-17
- BCA, 30-18-1-2/136-50-8
- BCA, 490-1-0-0 / 600-78-3
- Bozkurt, C. (2019), Türk Ocakları Umumî Kâtibi Dr. Fethi Erden'in ocak hâtıraları. Altınordu Yayınları.
- Buğra, T. (1951, 15 Aralık), Bir makale. Milliyet, 3.
- CHP Yedinci Büyük Kurultayı, 1948.
- Cumhuriyet (1948-1949).
- Çeçen, A. (1990), Halkevleri. Gündoğdu Yayınları.
- Danışmend, İ. H. (1952, 12 Temmuz), Tevfik İleri'nin milli rönesans hamlesi. Milliyet, 2.
- Dülger, B. (1949a, 4 Nisan), Türk Ocakları ırk fikrini reddediyor. Tasvir, 2.
- Dülger, B. (1949b, 12 Mayıs), Artık Türkocağı vardır. Tasvir, 2.
- Erdem, F. D. (2007), Korporatizm ve Türkiye'de tek parti yönetimi (1930-1945). [Yayımlanmamış doktora tezi], Ankara Üniversitesi.
- Ertekin, O. (2008), Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce 4 Milliyetçilik. T. Bora, M. Gültekingil (Eds), Cumhuriyet döneminde Türkçülüğün çatallanan yolları, (3. Baskı, ss. 345-387), İletişim Yayınları.
- Felek, B. (1949, 17 Mart), Türk Ocakları. Cumhuriyet, 3.
- Goloğlu, M. (2009), Tek partili cumhuriyet (1931-1938). Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Güntekin, R. N. (1945, 27 Şubat), XIII üncü yıldönümü dolayısıyla Halkevleri. Ulus, 2.
- Halıcı, Ş. (2008, Şubat), Türk Ocaklarının yeniden açılışı ve Hamdullah Suphi Tanrıöver'in beyanamesi. Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi, (172), 7-20.
- Halkevleri Yönetmeliklerindeki Son Değişiklikler Hakkında. (1947, Ocak), Ülkü Mecmuası, 1(1), 47-48.
- Hamdullah Suphi Tanrıöver'in Konferansları. (1949, 30 Nisan), Müslüman Sesi, 1(9), 14-15.
- Karpat, K. H. (2010), Türk demokrasi tarihi: sosyal, kültürel, ekonomik temeller. Timaş Yayınları.
- Karpat, K. H. (2011) Osmanlı'dan günümüze kimlik ve ideoloji, Timaş Yayınları.
- Kılıç, M. (2012, Bahar), Tek parti döneminde milliyetçilik ve CHP'nin yedinci büyük kurultayı. Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi, 12(24), 189-202.
- Kuntay, M. C. (1949, 14 Mayıs), Bir konağın güzel kaderi. Son Posta, 1.

- Maksudyan, N. (2006), Türklüğü ölçmek: Bilimkurgusal antropoloji ve Türk milliyetçiliğinin ırkçı cephesi 1925-1939. Metis Yayınları.
- Milliyet (1950).
- Moralı, S. S. (1960, 2 Mart), Hamdullah Suphi ve Türk Ocakları. Hayat Tarih Mecmuası, 1(2), 71-77.
- Noyan, T. (1948, 9 Ocak), Hamdullah Suphi Tanrıöverin Halk Partisinden çekilmesi. Kızılelma, (11), 3. 15.
- Okay, C. (2019), Halkevleri üzerine kısa notlar dergiler-belgeler. Doğu Kitabevi.
- Oral, M. (2016), Kemalist cumhuriyetin inşası: bir ideolojik aygıt olarak Ülkü dergisi. Yeni İnsan Yayınevi.
- Öymen, A. (2004), Değişim yılları. Doğan Kitap.
- Özacun, O. (1996), Halkevlerinin dramı. Kebikeç, 2(3), 87-96.
- Rado, Ş. (1947, 19 Kasım), Halkevleri. Akşam, 2.
- Sarınay, Y. (1994), Türk milliyetçiliğinin tarihi gelişimi ve Türk Ocakları 1912-1931, Ötüken Neşriyat.
- Sevük, İ. H. (1950, 24 Kasım), Ocak, ev, konak. Cumhuriyet, 2. Son Posta (1947-1950).
- Tanrıöver, H. S. (1954, Aralık), Ne istiyoruz?. Türk Yurdu, (239), 409-411.
- Tasvir (1949).
- Tevetoğlu, F. (1986), Hamdullah Suphi Tanrıöver hayatı ve eserleri. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.
- Timur, T. (1993), Türk Devrimi ve sonrası. İmge Kitabevi.
- Toker, M. (1991), Tek partiden çok partiye 1944-1950. Bilgi Yayınevi.
- Tunçay, M. (1981), Türkiye Cumhuriyetinde tek-parti yönetimi'nin kurulması (1923-1931). Yurt Yayınları.
- Türk Ocağı Yasası. (1949), Halk Basımevi.
- Türkoğlu, Ö. (1996), Halkevlerinin kuruluş amaçları, örgütsel yapısı ve bazı uygulamaları. Kebikeç, 2(3), 97-103.
- Ulus (1947-1949).
- Uran, H. (2008), Meşrutiyet, tek parti, çok parti hatıralarım (1908-1950). Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Uzun, H. (2012, Güz), İktidarını sürdürmek isteyen bir partinin kimlik arayışı: Cumhuriyet Halk Partisi'nin 1947 olağan kurultayı. Çağdaş Türkiye Araştırmaları Dergisi, 12(25), 101-139.
- Üstel, F. (2004), İmparatorluktan ulus-devlete Türk milliyetçiliği: Türk Ocakları (1912-1931), İletişim Yayınları.
- Vakit (1947).
- Vatan (1948).
- Yeni İstanbul (1949).
- Yeni Sabah (1949).
- Yeşilkaya, N. G. (2009), Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce 2 Kemalizm. T. Bora, M. Gültekinil (Eds), Halkevleri, (6. Baskı, ss. 113-118), İletişim Yayınları.